

XI. A népesség száma és összetétele

A középkor századai

Hejőpapi történetének első évszázadaiból a népesedési viszonyokra egyedül a pápai tizedlajstrom adataiból következtethetünk. A település hozzávetőleges lakosság száma a fizetett pápai tized nagysága alapján számítható ki, de csupán két forrásból vonhatunk le közvetett következtetést. A korabeli borsodi falvak népesedési viszonyaira Györffy György a következő adatokat használta fel: Vámoson 1219-ben 20 jobbágyot, Mályiban 1268-ban 16 szolgát írtak össze. Valószínű, hogy a pápai tizedlajstrom korában Mályi esetében is 20 családos átlaggal számolhatunk. Györffy ezt öttel szorozta, s a falvak átlagos népességszámára az 1330-as években 100 főt kapott.¹

Mályi fizetett pápai tizede évi átlagban 8 garas volt, szemben a papiak által átlagosan fizetett 16 garassal.² Ez alapján Papi népességét Mályi lakosság számának kétszeresére tehetjük, ha a Györffy által használt ötös szorzót fogadjuk el. Ezzel a közvetett számítással a XIV. századi püspöki település népességének számát kb. 200 főre becsülhetjük, ami közel kétszerese az országos átlagnak. Papi az Anjouk uralkodása alatt a környék, de az egész megye népesebb falvai közé tartozott.

A következő kétszáz évből nem leltünk fel olyan forrást, amelyből a népesség mindenkori pontos létszámát meghatározhatnánk. A XVI. században azonban már készültek olyan összeírások, amelyek az adófizető portákat vették számba. Alkalmanként az urbáriumokból és más összeírásokból értesülünk telek- és jobbágyszámokról. A dézsma-jegyzékek az egyházi tized behajtását rögzítették. Ezek a tényleges lélekszámot nem adják meg, de hozzávetőlegesen megmutatják egy falu feltételezett la-

1. Györffy, 1963. 748.

2. Uo. 749–750.

kosságszámát. Sajnos Papi esetében csak a dica-jegyzékekre és az urbáriumok adataira hagyatkozhatunk.³

Magyarországon a dézsma (tized) fizetését még Szent István király rendelte el, meghatározatlanul hagyva a dézsmaköteles javak körét. Történelmileg mindenekelőtt az egyházi tizeddel azonos fogalom, de a feudalizmus kései századaiban használták a földesúri kilenced, mint második tized megnevezésére is. Magyarországon Mohács előtt gabonából, borból, bárányból, méhkasokból vették ki a tizedrészt. A dézsmálás köre csak a XVI. századtól szélesedett ki (kecske, tyúk, len, kender stb.).

Tizedet eredetileg mindenki adott társadalmi állásra való tekintet nélkül, még a király is kincstári jövedelmeiből. Utóbb a tized a kiforrott feudalizmusban a jobbágyság adója lett. Egy ideig a földdel bíróké, míg nem II. Ulászló 1493:52. tc-e úgynevezett kereszténypénzt állapított meg dézsmaváltság fejében a terménnyel és állattal nem rendelkező zsellérek számára. Ez általában 6–6 dénár volt családonként, de helyi szokás szerint 2–12 dénáros határok között mozoghatott. Azok pedig, akik másnak részért arattak, a keresett hányad után tartoztak naturális tizedet vagy sarlópénzt szolgáltatni. Végeredményben tizeddel tartoztak mindazok, akik nem nemesi kezelésű majorsági földön gazdálkodtak, személyi állapotuktól függetlenül. Így a jobbági, rusticus földet művelő armális nemesek, a vitézlő rend tagjai és a kézművesek is.

A dica-jegyzékekben és az urbáriumok adataiban – a szakirodalomban használatos módon –, ahol a családok száma van megadva, ott hatszoros szorzót alkalmazva számítottuk ki a népességszámot. (Feltételezve, hogy egy család hat főből áll.) Ahol telek vagy porta számokkal találkozunk, ott tizenkétszeres szorzót használtunk.⁴

Papi feltételezett népességszáma a XVI. században

év	számítási alap	számított lélekszám (fő)	megjegyzés
1551 előtt	10 telek	120	urbárium megjegyzése
1551	13 zsellér	78	urbárium megjegyzése
1553	3,5 porta	42	dica-jegyzékben
1554	4,5 porta	54	dica-jegyzékben
1555	4,5 porta	54	dica-jegyzékben
1556	4,5 porta	54	dica-jegyzékben

3. B.-A.-Z.- M. Lt. XXXII. 7. Borsod vm. XVI–XVII. századi dézsma-jegyzékei mikrofilmen.

4. B.-A.-Z.- M. Lt. XXXII. 7. 453–465. d. Borsod vm. dica-jegyzékei. ill. MOL. U. et. C. E. 156. 1:3/1557. Uo. 1579-es bejegyzések.

év	számítási alap	számított lélekszám (fő)	megjegyzés
1564	4 porta+8 fél porta+3 zsellér	90	dica-jegyzékben
1570	7 porta	84	dica-jegyzékben
1572	12 porta	144	dica-jegyzékben
1574	18 porta	216	dica-jegyzékben
1578	8,5 porta	102	dica-jegyzékben
1579	13 adózó	78	dica-jegyzékben
1582	12 porta	144	urbárium megjegyzése
1584	12 porta	144	dica-jegyzékben
1588	11 porta	132	dica-jegyzékben
1596	7 porta	84	dica-jegyzékben
1597–1700	-	-	-

A kikövetkeztetett lélekszámok alatta vannak a tényleges népességszámnak, hiszen a számítási alapnak használt adatok csak az adózókra vonatkoznak. A falvak átlagos népessége e korban a Királyi Magyarországon 150 fő körül mozgott.⁵

Az 1544. augusztusi és a későbbi évek török pusztítását a falu megsemmisítette, de kiheverte. Az évtizedekig tartó fenyegetésből ténnyé vált török uralom és a várháborúk sorozata nyilvánvalóan sokkolta és menekülésre sarkallta az Oszmán Birodalom igája alá kényszerített lakosságot, állandósult migrációról azonban nem beszélhetünk. A drinápolyi békét (1568) követően készült török adóösszeírások a Szerémségtől a simontornyai át a budai szandzsákiig országosan azt mutatják, hogy az 1570-es és az 1580-as években emelkedett az adóköteles családfők száma.⁶ Igaz volt ez Papi is. Papiiban az 1570-es és 1580-as évek fordulóján bekövetkezett portaszám-, illetve népességcsökkenésnek oka nem a török megjelenésében, hanem a püspöki tiszttartók kegyetlenkedésében keresendő.⁷ Ennek ellenére a török támadások utáni regenerálódás Papi esetében sem kérdőjelezhető meg. Ezt a folyamatot szakította meg és vette vissza a 15 éves háború és a hozzá kapcsolódó 1596-os mezőkeresztési csatavesztés.⁸

Papi a mezőkeresztési csata után több mint száz évig néptelen pusztává vált. Csak az 1700-as években veszi kezdetét a lassú betelepülés, ami döntően az 1730-as években zajlott le. 1731. november 27-én a

5. Honvári, 1997. 84.

6. Uo. 82.

7. MOL. U. et. C. E. 156. 1:3/1557. Uo. 1579-es feljegyzések. Lásd még az 53. oldalon.

8. Borovszky, 1909. 262.

vármegyéhez írt levelükben a papiak még arra panaszkodtak, hogy kevesen vannak a faluban.⁹

1737-ben egy másik, a vármegyéhez írt levelükből tudjuk, hogy bár többen meghaltak, mégis gyarapodtak, mert „*valamely német adómentes személyek*” érkeztek Papiba, s itt telepedtek le, de a falut továbbra is döntően magyarok lakták.¹⁰ Közvetve az 1730-as évekbeli népepestülést erősíti meg az 1730-as református templomépítés is.¹¹

II. József népszámlálásáig megbízható, pontos adattal Papi XVIII. századi népességére továbbra sem szolgálhatunk. Az 1715. és 1720. évi országos összeírások a települést nem említik.¹² Nem közöl a település népességszámára vonatkozó adatot az 1746. évi és az 1768. évi katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyv sem.¹³ Dicalis összeírások ugyan fennmaradtak a településről, azok azonban – mivel Papit korszakunkban döntően nemesek lakták – a népességszám szempontjából érdektelenek. 1735-ben 4, 1737-ben 5, míg 1744-ben 3 adózó van bennük feltüntetve.¹⁴ Az 1771-es urbáriumban is mindössze 13 úrbéres zsellér szerepel.¹⁵

Realisabb képet kapunk, ha a nemesség számából következtetünk a település népességszámára. 1757-ben 41 nemes (ebből 39 Papiban lakó) kapott házhelyet a falu felosztásakor, míg az első nemesi összeírást 1759-ből leltük fel, amikor is 34 papi nemeset írtak össze.¹⁶ Ez alapján a nemesi szolgák, cselédek és zsellérek nélkül a falut 200–240-en lakták. 1781-ben a községi rendtartást 64 nemes írta alá.¹⁷ Ez azonban korántsem ölelte fel Papi teljes népességét. Többen nem fogadva el a rendtartást, 1781-ben rövid időre elszakadva a többiektől, új falu létrehozását tervezték.¹⁸

Az ez irányú, vármegyéhez írt levelüket nemesek és parasztok vegyesen, 46-an írták alá, akik közül 13 nő volt.¹⁹ Ha csak a férfiakat vesszük számba – bár a legtöbb nő özvegyasszony, tehát családfenntartó volt – akkor a két levelet összesen 97 különböző férfi, jórészt nemes írta alá. Ez alapján a falu lélekszámát kb. 600 főre tehetjük. Ha a levelet aláíró nőket is önálló családfőnek tekintjük, akkor a faluban 1780/1781-ben kb. 660-an éltek.

9. B.-A.-Z. M. Lt. A. 501/b. III. I. 1371/1731.

10. Uo. IV. A. 501/f. XXVII. I. 130/1737. ill. XV. 17. Borovszky c. 46. fol. 42. lap.

11. Várady, 1989. 119.

12. Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában, 1896.

13. Veres, 1994. 31–34. ill. Kovács, 1998. 94–96.

14. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 601/1735., III. I. 620/1737., III. I. 694/1744.

15. Uo. XXII. I. 269/1771.

16. Uo. II. II. 106/1759. ill. IV. A. 501/c. XVIII. XXVI. 1942/1757.

17. Uo. IV. A. 501/b. XXII. IV. 776/1781.

18. Uo.

19. Uo. IV. A. 501/e. 2071/1795.

Hogy számításunk nem jár rossz úton, azt II. József nevéhez kötődő első magyarországi népszámlálás adatai igazolják. Papit e szerint 1787-ben 793-an lakták 160 háztartásban.²⁰

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy Papi lakossága az 1730-as évektől lassan, de fokozatosan gyarapodott. Demográfiai robbanásról azonban nem beszélhetünk.

Ez a korszak még nem a „demográfiai átmenet” ideje, az országban továbbra is nagyon jelentős maradt a népességcsökkentő tényezők szerepe. A pestis visszaszorulóban volt, helyette azonban bőven akadt egyéb ragályos betegség. Ezek közül a legjelentősebb a kiütéses tífusz, a skarlát, a sokféle nemi betegség és a tüdővész volt. A járványokhoz szorosan kapcsolódó éhínség is gyakran szedte áldozatait, s csökkentette a népesség számát. Az egymás után következő rossz termést hozó évek újra és újra nehéz helyzet elé állították a falvak népét. Ilyen évek voltak a XVIII. században 1718-ban, 1785–1786-ban és 1790–1795-ben. A járványos betegségek elleni tervszerű védekezés elemei az országban csak a XVIII–XIX. század fordulóján jelentek meg. A népességnövekedést ekkor még jórészt beköltözések, betelepítések okozták.²¹

II. József népszámlálásától napjainkig

Magyarországon először II. József rendelt el népszámlálást 1784. július 16-án, amely kiterjedt a lakosság egészére; az ország minden rendű és rangú lakosát összeírták, beleértve a nemességet is. Ettől az időtől kezdődően az országos népszámlálások rendszeresebbé váltak, és 1869-től kezdve általában 10 évenként mind a mai napig végrehajtják azokat. A II. József-féle népszámlálás során elsődlegesen katonai szempontok érvényesültek, burkolt célja a besorozható újoncok számának felmérése volt. Az összeírást 1784 és 1787 között a közigazgatási hatóságok a katonaság segítségével hajtották végre.

A conscriptio szerint Papiiban 142 házban, 160 háztartásban 793-an éltek. A lakosok mind magyarok voltak.²²

II. József elrendelte, hogy a helyi hatóságok folyamatosan vezessék a népesség-nyilvántartást, de rendeletét az 1790/1791-es országgyűlés érvénytelenítette. Az 1802-es országgyűlés után a népesség-összeírások csak a nem nemesekre terjedtek ki, de a törvényhatóságok és egyházak

20. Barsi, 1991. 54–55.

21. Honvári, 1997. 164.

22. Danyi-Dávid, 1960.

sokszor ezeket a nyilvántartásokat is hiányosan hajtották végre. Papi nemtelen lakosainak összeírása 1804 és 1847 között 15 évből maradt ránk.²³

**Hejőpapi nemtelen lakosainak száma
a XIX. század első felében**

év	fő	év	fő	év	fő
1820	323	1825	247	1840	201
1821	302	1827	298	1841	201
1822	303	1829	306	1842	269
1823	295	1831	253	1843	269
1824	305	1832	256	1844	269

Az 1828-as összeírás szerint csupán 17 adózó paraszt családfője volt a településnek, míg a községet összesen 667-en lakták.²⁴ Ezek az összeírások tehát nem alkalmasak arra, hogy belőlük a település 1800-as évek első évtizedeinek lakosság számára következtessünk.

Papi lakosainak döntő hányada – mint nemes – kívül rekedt az összeírások körén. A korszakból két nemesi conscriptio maradt ránk. 1845-ben 196 nemes írtak össze a faluban, míg 1845 után (valószínűleg 1847-ben) 210 volt a község regisztrált nemeseinek száma.²⁵ Ha a szokásos hatos szorzóval számolunk, akkor 1847-ben a nemteleneken kívül 1176-an, míg egy-két évvel később 1260-an éltek a faluban. Ezek a számok azonban némileg túlzóak, mert az 1845. évi összeírásból tudjuk, hogy a 210 összeírt nemes között volt 28 külső birtokos, tehát nem Papiban élő személy is. Ez alapján a falu népességszámát valamivel alacsonyabbra, 1092 főre tehetjük. Analóg módon 1845-ben is kevesebb értékkel számolhatunk.

Fényes Elek egyházi forrásokra hagyatkozva 1837-ben 898 főben, míg 1851-ben 1016 főben adta meg Papi lélekszámát.²⁶ 1857-ben az országos népesség-összeírás szerint 998-an éltek Papiban.²⁷ Pesty Frigyes a helyi előljáróságtól 1864-ben szintén 998-as lakosságszámról értesült.²⁸

Az adatokból látható, hogy folyamatos, egyenletes népességnövekedésről nem beszélhetünk. A hullámzó gyarapodás a természetes szapo-

23. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/i. Miskolci járás nemtelen lakosainak összeírásai közt.

24. Uo. XXXII. 7. 442. d. B. 57. 878. 131. fol. Az 1828-as országos összeírás mikrofilmen. ill. Turkovics, 1996. 159.

25. Uo. IV. 501/j. 2. d. Miskolci járás nemesség összeírásai közt.

26. Fényes, 1837. 103. ill. Fényes, 1851. II. köt. 195.

27. Turkovics, 1996. 159.

28. Pesty, 1988. 147. ill. Fónagy, 2001. 148–150.

rodás eredménye volt. Jelentősebb bevándorlásról a XIX. században már nem tudunk. Az állami és földesúri telepítések, betelepülések időszakára II. József halálával lezárult. A lassú növekedés vagy inkább stagnálás oka a nagy csecsemő- és gyermekhalandósággal, a közegészségügy elmaradottságával, az egészségtelen életkörülményekkel, a szülők tudatlanságával magyarázható. 1000 csecsemő közül 288 nem érte meg az egyéves kort. Hároméves kora előtt meghalt további 135 gyerek, a tízéves kort pedig a gyerekek fele nem érte meg, ezerből csupán 471. A várható élettartam az 1840-es években 24 év volt.²⁹

Papit a XIX. századi nagy járványos betegségek elkerülték. Az 1831. évi kolera – mely jelentős népességcsökkenést eredményezett Észak-Magyarországon –, gyakorlatilag Papiban alig pusztított. Bakó János commisárius 1931. augusztus 25-ei jelentése Papiból a következő volt: *„Papi helységben a számos hideglelésön s más nyavalyákban sínlődőkön kívül mostanában egynehányan choleraival is küszködtek ugyan, de azok is már nagyobb részint az orvosi szerek segítségével – csupán egy hallván meg közüllük – fel lábadoztak.”* A kolera 1831-ben Papiban végül 3 lakos halálát követelte.³⁰

Ha a kolera nem is, de más betegségek bőven szedték áldozatukat a faluban. A XIX. században a legtöbb haláleset 1848-ban történt a községben. Az 51 halott közül az egyházi anyakönyv szerint 13-an veres himlőben, 18-an hasi hagymázban vagy forrólázban, 11-en sorvadásban vagy tüdőbajban, míg 9-en kelevényben vesztették életüket.³¹

Időnként más járványos betegségek is pusztítottak: tífusz, gümőkór, vérhas, tuberkolózis stb. Nem segítette a népesség gyarodását a XIX. században még mindig gyakori éhínség sem, például az 1863-as aszályos évben. A természettől való nagyfokú függést bizonyítják Orosz Pál református tiszteletes 1812. és 1835. közötti feljegyzései. Jellemzően csak a „természeti” katasztrófákat tartotta érdemesnek papírra vetni.

„1812. évben nagy dögvész uralkodott az egész országban.

1813. évben sok kedvetlenítő dolgok jöttek közbe. 1. A tavasz oly szűken termett, hogy a magot is alig adta vissza, sok helyen pedig semmit. 2. Augusztus végén olyan nagy árvíz volt, amilyenre a legöregebb emberek sem emlékeznek, sok falut megrontott. Szeptember végén újra megáradt. 3. Semmi szüret nem volt...

29. Gergely, 1998. 58.

30. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 504. 1. d. 1499. és 1679. sz. irat.

31. HPH. Benke, 1956. 10.

1814-ben nagy szükség volt, először a hideg a két ünnep között mindent elvett, annak utána az ország nagy részében a jégeső az éleket elverte, a hegyeket is. A szőlőnek a hideg után lett jövését és termését mind elverte, így semmi bor nem volt...

1816-ban januáriusban a példa nélkül való rettenetes szél oly nagy havat vetett és oly erős hideggel volt egybekötve, hogy a baromok, juhok ezrenként fagynak rakásra az akolban...

Az őszi vetés a nagy hó alatt az egész országban kipállot, úgy hogy tavasszal újonnan kellett vetni...

1831. esztendőben július közepe táján elkezdett uralkodni egy bizonyos ragadó nyavaja – cholera –, uralkodott egész szeptember hónapig... Ezen ns és Szt. eklézsiában Istené legyen a dicsőség csak hárman voltak a nevezett nyavajának áldozatai, ámbár az ahhoz járult betegségben sokan keresztül mentek és a szomszéd helyekben is sokan elhaltak.

1829. júl. 1. napján esteli 8 és 9 óra között föld indulás volt...

1834. október 15-én reggel 8 órakor ismét – az egész országban – tapasztalható földindulás volt.

1835. évben az egész országban marha dög uralkodott...³²

A közegészségügyi állapotok és életkörülmények viszonylagos javulása csak a XIX. század második felében következett be. Ekkorra már csökkent a csecsemőhalandóság, a járványokat kezdték visszaszorítani, a várható élettartam meghosszabbodott, ami a változatosan magas természetes szaporodás mellett már lassú népességnövekedést tett lehetővé. Ezt azonban visszafogta a századforduló környékén egyre gyakoribbá váló kivándorlás.³³

Papi XIX. századi születési- és halálozási számadatainak évtizedes bontását a következő táblázat szemlélteti.³⁴

32. HPH. Benke, 1956. 31–32.

33. Deák, 1965. 153–166.

34. HPH. Benke, 1956. 10. A XVIII. században a református anyakönyvek alapján a temetések (halálozások) átlagos száma a következő volt: 1748–73: 16–18 (a legtöbb 1766-ban: 27), 1770–80: 20, 1781–90: 22, 1791–1800: 25 (a legtöbb temetés 1795-ben 49, a legkevesebb 1782-ben: 10). Halálozási átlagéletkor: 28–30 év. Ugyanezen az időszakban a keresztelesek (születések) átlagos száma a következő volt: 1748–73: 20–24, 1770–80: 28, 1781–90: 34, 1791–1800: 28. Uo. 9.

Hejőpapi XIX. századi főbb népmozgalmi adatai az egyházi anyakönyvek alapján

évtized	születések száma			halálozások száma			házasságkötések száma		
	legtöbb	legkevesebb	átl.	legtöbb	legkevesebb	átl.	legtöbb	legkevesebb	átl.
1801–10	1804:40	1800:26	36	1807:41	1801:19	27	1806:13	1801:8	9
1811–20	1811:37	1820:21	29	1812:42	1817:21	27	1816:16	1814:1	8
1821–30	1826:40	1823:17	28	1829:45	1821:17	27	1825:20	1821:9	13
1831–40	1836:48	1834:18	31	1831:56	1836:19	35	1836:22	1834:9	13
1841–50	1846:38	1847:18	32	1848:80	1843:24	41	1843:20	1842:3	14
1851–60	1853:40	1855:26	33	1858:48	1854:21	31	1852:22	1852:7	12
1861–70	1865:44	1864:27	33	1862:46	1867:20	30	1862:15	1866:8	12
1871–80	1871:39	1877:25	30	1871:46	1877:25	36	1875:17	1880:5	12
1881–90	1883:38	1881:24	32	1881:57	1888:10	26	1889:12	1884:5	9
1891–1900	1893:35	1894:20	26	1895:31	1898:12	23	1894:12	1900:4	7

Az 1869/1870-től kezdődően általában tízevenként tartott népszámlálási adatok pontosan megmutatják nekünk Hejőpapi mindenkori lakosságát.³⁵

Hejőpapi népessége a XVIII. század végétől napjainkig

év	fő	év	fő
1785	793	1941	1359
1828	667	1949	1444
1857	998	1960	1473
1870	1057	1970	1429
1880	1001	1980	1307
1890	995	1990	1154
1900	1076	1995	1151
1910	1065	1998	1128
1920	1161	1999	1175
1930	1295	2000	1256

A község népességmaximumát 1960-ban érte el. Lassú, folyamatos növekedés az 1910-es évektől figyelhető meg. Ezt követően a tendencia megfordult. Az 1990-es évekre a népesség száma jelentősen visszaesett. A növekedés elmaradásának oka a nagyfokú elvándorlás, illetve az alacsony természetes szaporulat volt. Az 1970-es évektől erőteljesen növe-

35. Turkovics, 1996. 159. ill. Borsod-Abaúj-Zemplén m. évenkénti statisztikai évkönyvei 1995. és 1998–2000.

kedett a halálozások száma, míg az élveszületéseké csökkent. A természetes szaporodás átlaga a XX. században Hejőpapiban évi 7,09 fő volt, ami önmagában is alacsony, de az elvándorlás, elköltözések miatt az ezredfordulóra az 1900-as évek elejéhez képest alig eredményezett népességnövekedést. A migrációban nincs kiugró év, de a Kádár-korszakban felerősödött, ami az alacsony természetes szaporodás mellett tragikusan érintette Hejőpapi lakosságszámának alakulását. Sokszor már nem is természetes szaporodásról, hanem fogyásról beszélhetünk. A hagyományos paraszti életforma lassú felbomlása, a falu társadalmának foglalkozás szerinti átrendeződése, az elmúlt fél évszázadban a vallásos életnek az erőteljes háttérbe szorítása az 1990-es évekre kritikussá vált. Némi reményre az 1999-től bekövetkező lassú gyarapodás adhat okot, de hogy ez mennyire válik tartóssá és folyamatossá, ma még nem tudjuk.

Anyanyelvi szempontból a település a XVIII. századtól tisztán magyar falunak tekinthető. 1880-ban a népszámláláskor a 967 magyar lakos mellett 2 szlovákot és 32 egyéb anyanyelvű lakost találtak. 1920-ban 1 német, 1930-ban 1 szlovák anyanyelvű lakosa volt a községnek.³⁶ Az 1941. évi népszámlálás során mindenki magyar anyanyelvű volt. Nyelvismeret szempontjából 9-en beszéltek németül, 4-en szlovákul, 2-en angolul, 1 szerbül és 1 fő egyéb délszláv nyelven.³⁷ 1949-ben 1 német és 1 egyéb, míg 1960-ban 1 egyéb anyanyelvű lakosa volt Hejőpapinak.³⁸

A településen egyedüli etnikai kisebbség a cigányság. A faluban először 1757-ben találoztunk cigány lakossal. Az akkori összeírás szerint Boros György és Czigány Ádám élt a faluban.³⁹ 1759-ben már csak Czigány Ádámot említik a források.⁴⁰ A XIX. század közepéig csupán egy-két család telepedett meg a községben. Az 1900-as évek elején még mindig csak két cigány család (Csóka Boris és férje Geci József, illetve Csóka Eszter és férje Nótár Péter) élt itt.⁴¹ 1941-ben a népszámlálás során már 57-en vallották magukat cigánynak, míg 1990-ben 150-en.⁴² A valóságban a számuk már akkor több volt. Ma Hejőpapiban a lakosság 21 %-a cigány származású.⁴³

Vallási megoszlás szempontjából Papit döntő többségben a XVIII. század elejétől reformátusok lakták. Az egyéb felekezethez tartozók száma és aránya csak a XX. században vált jelentősebbé, köszönhetően elsősorban a letelepedő katolikus cselédeknek.

36. Turkovics, 1996. 159.

37. Az 1941. évi népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség, nyelvismeret, 1983. 64.

38. Turkovics, 1996. 159.

39. MNM. EA. 6806. Bodgál, 1961.

40. Uo. EA. 6817. Bodgál, 1961.

41. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 40–41.

42. Turkovics, 1996. 159. Lásd a 160. oldalon a cigány lakosokkal kapcsolatos kimutatást 1947-ből.

43. HPH. közlése.

Hejőpapi XX. századi népmozgalmának főbb adatai⁴⁴

év	éveszületések száma	halálozások száma	természetes szaporodás	év	éveszületések száma	halálozások száma	természetes szaporodás	év	éveszületések száma	halálozások száma	természetes szaporodás
1901	30	19	11	1934	44	40	4	1967	25	23	2
1902	26	18	8	1935	24	20	4	1968	28	13	15
1903	31	25	6	1936	26	23	3	1969	23	12	11
1904	35	26	9	1937	41	20	21	1970	29	15	14
1905	34	20	14	1938	28	16	12	1971	22	15	7
1906	35	28	7	1939	26	15	11	1972	11	15	-4
1907	31	25	6	1940	25	20	5	1973	41	20	21
1908	29	20	9	1941	35	28	7	1974	23	17	6
1909	28	17	11	1942	30	20	10	1975	24	19	5
1910	24	18	6	1943	34	21	13	1976	28	16	12
1911	38	34	4	1944	32	20	12	1977	22	12	10
1912	25	29	-4	1945	38	27	11	1978	19	22	-3
1913	38	27	11	1946	26	25	1	1979	28	18	10
1914	29	22	7	1947	25	19	6	1980	15	14	1
1915	19	19	0	1948	31	16	15	1981	21	17	4
1916	13	25	-12	1949	34	24	10	1982	14	21	-7
1917	13	14	-1	1950	31	24	7	1983	19	18	1
1918	18	32	-14	1951	40	28	12	1984	19	21	-2
1919	24	21	3	1952	32	18	14	1985	29	19	10
1920	40	26	14	1953	33	25	8	1986	22	26	-4
1921	29	27	2	1954	36	17	19	1987	13	16	-3
1922	30	26	4	1955	46	20	26	1988	20	17	3
1923	36	30	6	1956	34	19	15	1989	14	13	1
1924	38	32	6	1957	33	18	15	1990	19	14	5
1925	26	18	8	1958	31	12	19	1991	12	17	-5
1926	38	22	16	1959	29	16	13	1992	23	17	6
1927	33	29	4	1960	31	9	22	1993	19	15	4
1928	43	23	20	1961	37	23	14	1994	18	23	-5
1929	44	21	23	1962	24	25	-1	1995	19	16	3
1930	36	23	13	1963	25	25	0	1996	13	24	-11
1931	39	33	6	1964	23	17	6	1997	22	20	2
1932	54	30	24	1965	22	22	0	1998	11	15	-4
1933	36	14	22	1966	33	26	7	1999	16	15	1

44. A népmozgalom főbb adatai községenként 1901–1968, 1969. ill. B.-A.-Z. m. évenkénti statisztikai évkönyvek adatai.

Hejőpapi lakosságának felekezeti megoszlása⁴⁵

év	református	róm. kat.	gör. kat.	evangél.	izraelita	egyéb
1787	700	3	-	-	-	-
1837	856	26	-	-	16	-
1851	974	31	-	-	11	-
1934	1037	200	50	-	13	-
1941	1070	248	13	3	20	5

A népesség korcsoportok szerinti megoszlásában az utóbbi évtizedekben kedvezőtlen változás ment végbe. 1930-ban a 60 év feletti lakosság a népességnek 11,6 %-át tette ki. Ez az arány 1990-re 19,8 %-ra nőtt, ugyanakkor a társadalom szempontjából oly fontos 0–14 éves korú lakosság aránya 29,7 %-ról 23 %-ra esett vissza. Hejőpapi népessége a XX. század végére egyre jobban elöregedett. Kedvezőtlen változások figyelhetők meg az aktív és inaktív keresők számában és arányában is. Az eltartottak és inaktív keresők számának és arányának növekedése új, megoldandó problémát vet fel a településen a XXI. század küszöbén.

Valamivel kedvezőbb a helyzet a lakosság legmagasabb iskolai végzettségét vizsgálva. A 7 évesnél idősebb népesség egyre magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, de a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma még 1990-ben is roppant alacsony volt. Az összlakosságnak csak 1,6 %-a rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával. A község értelmiségi rétege a XX. század végén is kisszámú volt.⁴⁶

Hejőpapi lakosságának felekezeti megoszlása 1947-ből

Kimutatás a falu cigány lakosairól 1947-ből.

Szám	Név	Év	Év	Év	Év
1.	Illés Ferenc	1907	1907	1907	1907
2.	Illés János	1900	1900	1900	1900
3.	Illés János	1920	1920	1920	1920
4.	Illés János	1920	1920	1920	1920
5.	Illés János	1920	1920	1920	1920
6.	Illés János	1920	1920	1920	1920
7.	Illés János	1920	1920	1920	1920
8.	Illés János	1920	1920	1920	1920
9.	Illés János	1920	1920	1920	1920
10.	Illés János	1920	1920	1920	1920
11.	Illés János	1920	1920	1920	1920
12.	Illés János	1920	1920	1920	1920
13.	Illés János	1920	1920	1920	1920
14.	Illés János	1920	1920	1920	1920
15.	Illés János	1920	1920	1920	1920
16.	Illés János	1920	1920	1920	1920
17.	Illés János	1920	1920	1920	1920
18.	Illés János	1920	1920	1920	1920
19.	Illés János	1920	1920	1920	1920
20.	Illés János	1920	1920	1920	1920
21.	Illés János	1920	1920	1920	1920
22.	Illés János	1920	1920	1920	1920
23.	Illés János	1920	1920	1920	1920
24.	Illés János	1920	1920	1920	1920
25.	Illés János	1920	1920	1920	1920
26.	Illés János	1920	1920	1920	1920
27.	Illés János	1920	1920	1920	1920
28.	Illés János	1920	1920	1920	1920
29.	Illés János	1920	1920	1920	1920
30.	Illés János	1920	1920	1920	1920

Kimutatás a falu cigány lakosairól 1947-ből.

(B.-A.-Z. M. Lt. V. 159. 4. d. 1281/1947.)

45. Barsi, 1991. 55. ill. Fényes, 1837. 103. ill. Fényes, 1851. II. köt. 195. ill. SRKA. At. 640. Benke, 1934.

46. Népszámlálási adatokból. ill. Varga, 1970. 234–235.

Hejőpapi népsűrűsége

év	fő/km ²
1960	91,3
1970	84,6
1980	79,2
1990	68,3

Nemek megoszlása Hejőpapiban

év	férfi	nő
1960	719	754
1970	701	728
1980	644	663
1990	578	576

A népesség kormegoszlása Hejőpapiban

év	0–14	15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60 felett	összesen
1930	374	105	191	197	165	111	152	1295
1941	438	115	137	175	183	152	159	1359
1960	448	130	180	189	143	168	215	1473
1970	408	133	184	175	175	126	228	1429
1980	329	84	211	139	161	171	206	1307
1990	266	80	132	183	128	136	229	1154

Aktív- és inaktív keresők és eltartottak Hejőpapiban

év	népesség	aktív ker.	inaktív k.	eltartottak
1970	1429	550	186	693
1980	1307	512	222	573
1990	1154	414	299	441

A 7 évesnél idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettsége Hejőpapiban

év	össze- sen	ált. iskola osztály				középfokú			felsőfokú	
		0	1–5	6–7	8	befeje- zetlen	szakm. képző	közép- iskola	befeje- zetlen	befeje- zett
1970	1244	87	342	431	293	42		37	2	10
1980	1136	39	263	327	322	25	70	79	1	10
1990	1039	37	191	239	371	nincs adat	104	78	nincs adat	19

A település törzsökös családjai

Hejőpapi XVI. századi történetéből ismerünk egyes helyi családneveket, de azok elenyésző száma, illetve a mezőkeresztesi csatát követő több mint 100 éves pusztává válás vizsgálatukat nem teszi szükségessé. A falu a XVIII. században teljesen új népességgel települt be.

A XVIII. századból már rendelkezünk olyan forrásokkal, amelyekből megállapíthatjuk a község törzsökös családait, illetve az újonnan betelepetteket egy-egy tágabb történelmi korszakban.

Először a Lipót-féle adománylevélben szereplő neveket vizsgáltuk.⁴⁷ 1735-, 1737- és 1744-ből a település nemtelen lakosainak összeírását, 1771-ből a falu urbáriumát, 1828-ból az országos összeírásnak a falu adózóit feltüntető névsorát használtuk fel.⁴⁸ Az 1759-es és az 1845-ös adatok lelőhelye a falu nemesi összeírása.⁴⁹ 1700 és 1750, illetve 1759 és 1783 között a feudális iratokban általunk fellelt nevek szerepelnek, ugyanez áll 1762-re.⁵⁰ 1730-ból a templom építésénél adományt tett nemesek nevét ismerjük.⁵¹ 1757-ben a falut 41 házhelyre (ebből 38 papi nemes) osztották fel; szerencsére ismerjük a házhely tulajdonosok nevét.⁵² 1780-ból a helyi nemesi rendtartást aláírók, míg 1781-ből az azt elfogadni nem akarók, az úgynevezett szeparatisták neve maradt ránk.⁵³ A helytartótanácsi iratok alapján 1787-ből a falu közbirtokosainak nevét ismerjük.⁵⁴

Az alábbi táblázat a fentebb felsorolt forrásokban található családok számát mutatja. A táblázatban időnként a népességszámnál számolt családok számánál kevesebb család van feltüntetve. Ennek oka, hogy néhol azonosíthatatlanok vagy hiányosak voltak a névszerinti felsorolások. Így csak a biztosan azonosítható neveket tüntettük fel. A különböző névalakban előforduló, de szerintünk ugyanazon családok nevét egy rubrikában szerepeltettük. A táblázatból kivehetők a falu törzsökös családjai, s hogy egy-egy familia körülbelül mikor telepedhetett le a községben. Az egyes családok nemes, illetve nemtelen voltát is megpróbáltuk jelezni, de csak azokra tértünk ki, amelyek jogállása biztosan megállapítható.

47. MOL. NRA. fasc. 1025. nr. 30.

48. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 601/1735., III. I. 620/1737., III. I. 694/1744. ill. XXII. I. 148/1771. ill. XXXII. 7. 442. d. 131. fol./1828.

49. Uo. IV. A. 501/b. II. II. 106/4/1759. ill. IV. A. 501/j. 2. d. 1845. évi nemesi összeírás.

50. Uo. IV. A. 501/b. IV. A. 501/c. ill. IV. A. 501/c. XVIII. XXVI. 2148/1762. ill. IV. A. 501/e. 2250/1814.

51. HPH. Benke, 1956. 3.

52. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b.1757. XVIII. XXVI. 1942/1957.

53. Uo. IV. 501/e. 2071/1795. ill. IV. A. 501/b. XXII. IV. 776/1781.

54. Barsi, 1991. 54. A táblázatban csak a Papiban élő közbirtokosok neve szerepel.

Családok neve	1700	1730	1735	1737	1744	1700–1750	1757	1759	1762	1771	1780	1781	1759–1789	1787	1828	1845
Pataki(y) n.							1					1		1		1
Ponyodi, Potyondi p.										1					1	
Rá(t)cz											3	1		3		
Ráczkövy n.	1					1			1							
Rasztóvi n.							1									
Rátsok n.							1						1			
Rosa											1					
Silye p.										1						
Sólyom n.						3	1	3					9	3	6	20
Somossi											1					
Soós p.															1	
Sütő n.												1	1	2		1
Szabó p. – n.				1		1			1			2		3		9
Szalontai n.																1
Szathmáry n.																1
Szécsi													1			
Szeles p.										1						
Sziai												1				
Szikszái(y) n.	1					1	1		1			3	1	3		3
Szilágyi n.								1					1			
Szilvás													1			
Szilvássy n.								1				1				3
Szűcs(ts) n.	1	2				1	3	4	1		2	1	3	4		1
Szürti n.								1								
Tóbiás n.												2		1		1
Tolvaj n.														1		2
Tomka n.						1	1	1	1			1	2	1		
Tóra n.																1
Tóth n. – p.	2	1					2	1		1	1	6	2	9		13
Túri n.							1									
Vad n.																1
Váradí n.																1
Varga														1		
Vásárhelyi n.																3
Veres n.	1	2				1	3	2	1		4	1	1	5		18
Végh p. – n.						1							1			

Családok neve	1700	1730	1735	1737	1744	1700–1750	1757	1759	1762	1771	1780	1781	1759–1783	1787	1828	1845
Virág(h) n.							1	1			2		1	2		9
Vízolyi n.						1	1	2	1			1	3	5		6

n: nemes

p: paraszt, nemtelen adózó

Egyes család nevek paraszti és nemesi ágat is jelölnek, míg az Illési, a Kőrösi, a Végh és a Szabó családok paraszti sorból emelkedtek a nemesek közé.

A falu történelmi névállományának részét képezi a keresztnévek használata. 1700-tól 1848-ig összesen 429 hejőpapi férfi nevét leltük fel és vizsgáltuk meg, akik 34 keresztnév valamelyikét viselték. A közel 150 év adatainak elemzésénél megpróbáltuk elkerülni, hogy egy személy keresztnéve adalékként többször is felvételre kerüljön, ezért az azonos nevéek keresztnéveit csak akkor vettük számításba, ha közöttük legalább egy emberöltő távlatával számolhatunk.

A fellelt keresztnévek sorrendje a következő: 1. János (79), 2. István (73), 3. Mihály (40), 4. György (34), 5. Pál (27), 6. László (22), 7. András (21), 8. József (18), 9. Ferenc (17), 10. Sámuel (11), 11. Márton és Sándor (10–10). Tíz alatti gyakorisággal szerepelnek a következő nevek, zárójelben az előfordulási számukkal: Ábrahám (1), Albert (1), Bálint (6), Benedek (2), Dániel (9), Dávid (2), Dezső (1), Éliás (1), Gábor (2), Gáspár (1), Gedeon (1), Gergely (5), Ignác (1), Imre (3), Iván (1), Jeremiás (1), Károly (5), Lajos (1), Mátyás (2), Péter (9) és Zsigmond (5).

XII. Hejópapi társadalmi tagozódása

A társadalom kialakulása, Papi a középkorban

A korai középkortól az újkorig a gazdaság meghatározó alapja a termőföld, illetve annak nagysága volt. A nemzetségi közös birtoklás után a nagycsaládi, majd az egyéni birtoktestek megszerzésével együtt járt az a társadalmi tagozódás, amely a feudális társadalom rendjét évszázadokra megszabta. A kisebb vagy nagyobb földterület birtoklása, a birtokok művelhető területének a természetföldrajzi tényezőktől függő összetétele, a termelési eszközök, a gazdasági technikák használata és alkalmazása azonban nemcsak a gazdálkodást, hanem annak eredményességét, a gazdaságot, és ezáltal a földet birtoklók jogállását is meghatározta.¹

A XIV. századra az Árpád-kori társadalom jelentős változásokon ment át, kialakult a nemesség több társadalmi csoport egységesüléséből. Magját a tehetős közsabadok alkották. Közöttük volt egy olyan csoport, amely közvetlenül kapcsolódott a királyhoz. A XIII. század elejétől őket nevezték királyi szervienseknek. A másik társadalmi csoportot az Árpád-kor nemesei alkották. Ők vagyonos, előkelő közsabadok voltak, akik azzal az előjoggal rendelkeztek, hogy felettük az uralkodó bíraskodhatott. Ez a két csoport idővel összeolvadt, és a nevük nemes lett. Az Árpád-kor várjobbágyainak egy része is a nemesség sorait gyarapította. A nemesség főbírája az uralkodó volt. Adómentességet élveztek, de az ország védelmében katonáskodniuk kellett. Törvényes ítélet nélkül nem voltak letartóztathatók. Fontos kiváltságuk volt az ellenállás joga.²

A nemesi jog egysége nagy vagyoni különbségeket takart. A nagybirtokosok és a köznemesek közötti különbség a XV. században fokozódott. Az előbbi csoport tagjai már a század végén semmi közösséget sem éreztek a köznemesekkel, és báróknak nevezték magukat. A közneme-

1. Kovács B., 1996. 40.

2. Honvári, 1997. 36–38.

sek a XV. században az országgyűléseken közösen léptek fel érdekeikért. Ettől az időszaktól kezdve nevezhetjük ezt a társadalmi csoportot rendnek. A megyei középbirtokosok 20–100, a kismemesek 15-nél kevesebb jobbágnak parancsoltak. Legalul az egytelkeseket találjuk.

Papiban, mint a birtoklástörténeti résznél láttuk, egyedüli birtokos nemesi famíliaként, csak a Papy családot ismerjük. Valószínűleg hosszabb-rövidebb ideig éltek kismemesek is a faluban, de számuk nem volt jelentős. Papit a török korban döntően az egri püspökség joghatósága alá tartozó úrbéreseket lakták.³

A település korszakunkban az egri püspökség vagy általa az egri káptalan, illetve az egri vár birtokában volt. A földesúri jogokat így a püspök, a káptalan testülete vagy az egri várkapitány gyakorolta.⁴ A falut, mint egyházi birtokot sem eladományozni, sem elörökíteni nem lehetett, kiesve az adásvételi forgalomból, úgynevezett holtkéz birtokká vált. Ebben az 1596-os török pusztítás hozott változást.

A XIII. század közepére a királyi várbirtokok katonáinak egy részéből, szolgáltató- és szolganépeiből, valamint az egyházi- és világi nagybirtokosok hasonló jogállású népességéből alakult ki az a társadalmi osztály, amelynek összefoglaló neve a jobbágyság lett. A jobbágyoknak saját tulajdonát képezte ugyan a maguk építette ház, a gazdálkodáshoz szükséges munkaeszközök és az állatállomány, de az általuk művelt állandó földterületeknek csak használói voltak, mert a föld tulajdonjoga a földesurat illette meg, aki ezen a jogcímen különböző szolgáltatásokat követelt tőlük.

A földesúri terheknek három fő formája volt: a munkajáradék, a terményjáradék és a pénzjáradék. E szolgáltatások az idők folyamán különböző súlyal és különböző formában nehezedtek a jobbágyságra.

A pénzdót (cenzus) földbér címén fizette a jobbágy, összege 20 és 100 dénár között váltakozott. A XV. században az árutermelés és pénzgazdálkodás fejlődésével párhuzamosan emelkedett a földesúri pénzjáradék. Pénzt fizetett a jobbágy a földesúrnak akkor is, ha bizonyos szolgáltatások alól mentesítette. A majorsági gazdálkodás idején a paraszti népesség „füstpénz” címén 1–2 forintot fizetett földesurának. A földesúri pénzjáradék azonban nem volt olyan súlyos teher, mint a munka és terményjáradék, és messze mögötte maradt az állami és megyei pénzdónak.

A munkát (robotot) a jobbágy a földesúr allódiumán (majorságán) teljesítette. A jobbágy végezte el a földesúri birtokon kora tavasztól őszig az összes gazdasági munkát. Fuvarszolgálatot, szükség esetén lovas hír-

3. B.-A.-Z. M. Lt. XXXII. 7. 453. d. Dica-jegyzékek elszórt adatai a nemesek jelenlétére.

4. Lásd a Birtoklástörténet című fejezetnél.

szolgálatot is végzett. A résztelkesek telkük nagyságának arányában teljesítették az úrbért és a robotot. A XVI. századig, a természeti gazdálkodás idején az uradalmi gazdálkodás súlypontja a jobbágyüzemre esett. Az úrbéri föld hozama jóval nagyobb volt, mint a majorsági birtoké. A földesúrnak létérdeke volt birtokain a jobbágyot megtartani, mert a föld túlnyomó része jobbágyművelés alatt állott.⁵

A település XV. századi népességéről, annak szolgáltatási kötelezettségéről csupán az 1476-os urbáriumból tudunk valamit. Papit úrbéresek lakták, de pontos jogállásukról, számukról, teleknagyságukról (forrásunk csak telket említ, tehát valószínű, hogy mindenki teljes telekkel rendelkezett) nem tudunk semmit. Egyedül a szolgáltatásaikról van bővebb adatunk. Kötelesek voltak a Papiban lévő malmot jó karban tartani. Fát szállítottak Harsányból a Tiszához, ahonnan a kifogott halakat a várba (Egerbe) kellett vinniük. Mindannyian kötelesek voltak egy napot kaszálni, és a szénát Harsányba behordani, ezen felül dézsmabor szállításával is tartoztak.

Adózásuk a következőkből állt. Karácsonykor minden telek után 4 dénárt és 1 kenyeret, Szent Mihály ünnepén szintén minden telek után 3 dénárt és 1 kenyeret adtak. Szent György ünnepén 3 dénár, 1 kenyér és 3 tojás volt az adó, amin felül gabonából, méhekből és minden dézsmálni szokott termékből tizedet adtak. Szent Márton napján minden telek 1 Ft-ot fizetett.⁶

A XV. században a falu paraszti népessége között megtaláljuk a telkes jobbágyot és a zsellért is, de róluk sem tudunk sokat. A dica-jegyzékekben elvéve közölnek róluk adatokat.⁷ Dézsma-jegyzékekben pedig egyáltalán nem szerepel a település.⁸ Egyedül a ránk maradt két urbárium és egy összeírás szegényes adataiból következtethetünk Papi török-kori társadalmának néhány jellemző sajátosságára.

1557 szeptemberében lejegyzett urbárium már a török 1544. évi támadásával együtt járó pusztulást követő újjáépítés után keletkezett.⁹

Az urbáriumról arról értesülünk, hogy a török pusztítás után Varkoch Tamás egri várkapitány telepített a faluba 13 zsellért, akik kunyhókat építettek, és 12 évi szabadságot, adómentességet kaptak. Varkoch 1548-ig volt Eger várának kapitánya, tehát a zsellérek letelepítésének 1544–1548 között kellett megtörténnie. Az urbárium a török támadás előtt 10 egész telekről tud.

5. Eperjessy, 1966. 128–129.

6. MOL. U. et. C. E. 156. 104:1/1476. Az egri püspökség falvainak urbáriumai, közte Papi.

7. Lásd az 53. oldalon.

8. B. A.-Z. M. Lt. XXXII. 7. XVI–XVII. századi dézsma-jegyzékek.

9. MOL. U. et. C. E. 156. 1:3/1557. Papi urbáriumai.

Az urbárium az úrbéres kötelezettségeket az elpusztult telkek és a hamarosan adózó zsellérek után is rögzítette, alapul véve a korábbi, 1476-os urbáriumot. (Varkoch utódja, Dobó István is megerősítette a papi zselléreket kapott kiváltságaikban.)

A telkes jobbágyok census gyanánt Szent Márton ünnepén telkenként 1 Ft-ot, karácsonykor 3 dénárt és 1 kenyeret, Szent Mihálykor ugyanennyit adtak. Tartoztak a dézsmabort és a gabonát minden egyes porta után 2-szer vagy 3-szor ... (?) a zsellérek segítségével Egerbe fuvarozni. Kötelesek voltak a halastónál (Tiszakürt melletti püspöki halastó) 1 napot szolgálni, és a tok-, illetve más befogott halakat Kürtből Egerbe szállítani. A telkesek fél napot kaszáltak a tiszttartónak, míg a zsellérek boglyát raktak, de a szénát forgatniuk nem kellett. (A réteket korábban a jobbágyoktól szerezték, idegenítették el a tiszttartók.) Minden szántóföldi termésből, illetve méhekből és bárányokból tizedet adtak.

Ugyancsak 1557. évi datálású a következő urbárium, de biztos, hogy nem ekkor, hanem valószínűleg 1579-ben keletkezett, mivel az 1570-es évek végi állapotot írja le, s konkrét utalások vannak az 1577–1579-es évekre.¹⁰

Telkes jobbágy továbbra sem volt a faluban, míg zsellérek 13-an voltak. Szent György ünnepén 1 kenyeret, 4 tojást és 3 dénárt, Szent Mihály és karácsony ünnepén 1 kenyeret és 4 dénárt adtak censusba. Szent Márton adójáról azt vallották, hogy őseik minden egyes porta után 1 Ft-ot fizettek, de Varkoch idejétől ezt már nem adták.

A dézsma a szántóföldi terményekből és a dézsmálni szokott javakból volt kötelező. 1578-ban ez 30 kalangya búza, 70 kalangya árpa volt, amit a tiszttartó szedett be. Kötelezettségeik közé tartozott Harsányból fát szállítani a Tiszához, s az ott fogott halakat Egerbe vinni. A tiszttartói réteket ugyan említi az urbárium, de nem szól az azzal kapcsolatos paraszti kötelezettségekről. Forrásunkból tudjuk, hogy a község – mint behódolt falu –, a töröknek is adózott.¹¹

Az 1596-os összeírás a töröknek fizetett adók felsorolása mellett csupán annyiról tudósít minket, hogy minden jobbágynak 8 dénárt kellene adóznia a földesúrnak, ami akkor a tiszttartót illetve meg a gabona, a tavaszi vetés, a méh és a juh dézsmájával együtt. Szükség szerint szolgáltak a tiszttartónak és a várnak.¹²

Ha szegényes forrásaink adatait összegezzük, azt mondhatjuk, hogy Papat az 1544-es török támadásig telkes jobbágyok laktak (1557-es adat sze-

10. Uo. nr. 3–6.

11. Lásd az 52. oldalon.

12. MOL. U. et. C. E. 156. 106:75/1596.

rint tizen), akik cenzussal, ajándékkal, terményeik tizedével és döntően fuvarozási kötelezettséggel tartoztak uruknak. Az elpusztult falut 13 zsellér népesítette be, akiknek 12 évi adómentességük elmúltával hasonló kötelezettségük volt. A censusban a Szent Márton napjához kapcsolódó adó közben végleg eltűnt. Alkalmadtán a püspöki tiszttartó jobbágyoktól elorozott réjtjén robot gyanánt kaszálniuk kellett. Tizedet ugyanúgy adtak, mint korábban. Terheik nem csökkentek, hanem nőttek, ugyanis Papi a kettős adózás állapotába került, mert a töröknek is adózott. Az 1570-es években a gyarapodó falu megtorpanását, az elvándorlást-elköltözést mégsem a török jelenléte, hanem a püspöki tiszttartók kegyetlenkedése okozta.¹³ Ezt csak betetőzte a mezőkeresztesi csata után bekövetkező pusztulás. 1596 után egészen a XVIII. század elejéig Papit nem lakták, a falu pusztává vált, határát a szomszédos települések lakói művelték.¹⁴

A nemesi falu

Papit a XVIII. századi betelepülés után döntően saját nemesi földjükön gazdálkodó kuriális nemesek lakták. A más birtokán jobbágytelket művelő, illetve birtoktalan, csupán nemeslevéllel rendelkező nemes volt az armalista. A bármilyen kicsiny birtokkal rendelkezők nemességét soha nem vonták kétségbe, az armalistákét viszont időnként megvizsgálták, más megyébe költözve azt igazolniuk kellett. A kurialisták birtokos minőségükben könnyebben juthattak hivatalokhoz, tehát a felemelkedésre is több esélyük lehetett. Szegénységükre számos korabeli elnevezés utal: kurta, hét-szilvafás, bocskoros, kapás, félsarkantyús-nemes és paraszt-nemes.¹⁵

A középkori Magyarországon nemesség és birtokosság még egymástól elválaszthatatlan fogalmak voltak. A birtoktalan nemesek elszaporodása a török hódoltság korában kezdődött. Végvári katonák, feltörekvő, vagyont szerző mezővárosi mesteremberek és kereskedők, uraikat sokáig, hűségesen szolgáló gazdatisztek, valamint bor- vagy jószágkereskedésből meggazdagodott jobbágygazdák armális levelekkel való nemesítése a XVII. században vált tömegessé.¹⁶ Papi is ennek a folyamatnak a részeként került a megnesemesített ónodi várkatonák kezébe 1700 decemberében, I. Lipót király adományából.¹⁷

13. Uo. 1:3/1557. nr. 3–6.

14. Lásd az 55–58. oldalon.

15. Gergely, 1998. 94.

16. Uo.

17. MOL. NRA. fasc. 1025. nr. 30.

A nemesítési hullám a Rákóczi-szabadságharc után elült, de a nemeségbe emelkedés lehetősége sohasem szűnt meg. Erre Papiiban is találunk példát. 1758. január 21-én Losonczi Erzsébet kérte a vármegyét, hogy gyermekeivel együtt a nemes lakosok közé számlálják őket Papiiban.¹⁸ 1762 után Végh Erzsébetnek, néhai nemes Csáti Ádám özvegyének kellett igazolnia korábban szerzett nemességét, amit 1772-re megtett.¹⁹ 1771-ben arról tudunk, hogy a porcióhoz jutott parasztokat Papiiban mind megnemesítették.²⁰

A papi kisnemesek döntően mezőgazdaságból éltek, kétkézi munkával maguk művelték meg földjüket. Kezdetben csak keveseknek volt zsellérje, cselédje. A népesség növekedésének következményeként végbement telekaprózódás, illetve az ezzel járó elszegényedés jelentős feszültségeket gerjesztett a falun belül. A gyakori birtokviták ezzel is kapcsolatba hozhatók. Csak keveseknek sikerült gyarapítani a földjük nagyságát. Ezt – mint korábban láttuk – csak mások kárára tehették. A nemesi közbirtokosság ezt ugyan újra és újra próbálta visszafogni, de megakadályozni nem tudta.²¹

A falu betölthető állásaiban szinte kivétel nélkül nemeseket találunk. Legtöbbször közülük került ki a tanító, a notárius, a pap, a kerülő, de még az állatok pásztorai is. A XIX. század közepén a falu 34 mesterembere kivétel nélkül mind nemes volt.²² A telekaprózódás miatt más jövedelemforrás nem lévén egyik nemes gyakorta szegődött a másik szolgálatába. 1830-ban Czakó Péter elhagyva Papit Mezőtúrra ment, s szolgálatot vállalt a Kállay familiánál.²³ 1833-ban Czakó István Szabó András, ifj. Pap István pedig Szabó Dávid szolgája volt.²⁴ A sort még hosszán folytathatnánk.

A népesség növekedésével egyre nőtt a birtoktalan nemesek száma, akiknek a szegényes viszonyok között is érvényesült a kiváltságtudatuk. A kiváltságtudat és a deklaszálódás tényének feszültsége lehet az egyik magyarázata annak, hogy a kisnemesség erőteljesen kivette részét a bünnözésből (hatalmaskodás, verekedés, lótolvajlás, paráznság stb.). Ezzel kapcsolatban a papiaknak sem volt „szégyenkezni valójuk”.²⁵

18. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/f. XXVII. I. 134/1758.

19. Uo. IV. A. 501/d. XIII. II. 282/1772.

20. Uo. XVIII. VII. 616/1771.

21. Lásd a Falu a történelem sodrában című fejezetnél.

22. Fényes, 1851. II. köt. 195.

23. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/e. 2058/1830.

24. Uo. 4275/1833.

25. Uo. IV. A. 501/d. XVII. III. 285/1746. ill. IV. A. 501/c. XVII. XVI. 3347/1778. ill. XVII. XIX. 4254/1783. ill. IV. A. 501/e. 2191/1821. ill. IV. A. 501/e. 3130/1831. ill. 4275/1833.

A kisenemesek zömének vagyoni, jövedelmi viszonyai semmiben sem különböztek a parasztságtól, a külső szemlélő anyagi kultúrájukban sem látott lényeges eltéréseket. Házaik építőanyaga, mérete, beosztása megegyezett a helybeli parasztházakéval, de a módosabbak épületét már oszlopok díszítették.

Eredetileg a nemesek lakására szolgáló telket nevezték kúriának és a terület immunitást, azaz adómentességet élvezett. Ez ugyan jog szerint a katona beszállásolás alól is mentes volt, de a kis számú nemtelen papi lakos miatt alkalomadtán a nemesek is kivették részüket az ilyen irányú terhekből.²⁶

A vármegyének a falu nemesi közössége adót fizetett, amit a jobbágság rovásadójától megkülönböztetve taxának neveztek, amit nem az egyes nemesre, hanem a falu egészére vetettek ki.²⁷ Egyetlen felettes fennhatóságuk a nemesi vármegye volt.

Származástudatuk sokkal erősebb volt, mint a jobbágyoké, őseiket 6–7 generációra visszamenően is számon tartották. Segítette ebben őket fejlettebb írásbeliségük is. Nemzetségük előkelőségét kifejezte a templomi ülésrend, házuk helye a településen, legvégül pedig a temető rendje.²⁸ Ez Papiban sem volt másként.

A községben a XVIII–XIX. században a nemtelenek száma mindvégig alacsony volt. Az 1700-as évek első felében csupán 3–4 taxás parasztcsalád élt a faluban.²⁹

1732-ben a nemesek ki akarták úzni őket a faluból, de a vármegye közvetítésével megegyeztek. 1750. április 2-án a nemesek és a nemtelenek taxás szerződést kötöttek egymással, melynek értelmében a nemesi telek használatáért fél-fél magyar Ft taxát fizettek. Amíg ezen kötelességüknek eleget tettek, maradhattak Papiban. Ha elköltöztek, akkor az időközben felhúzott házaik, épületeik stb. után a földesurak 100-100 magyar Ft-tal tartoztak a taxásnak. Ezt az összeget az elköltözés bejelentése után 15 nappal kellett lefizetni. Amíg ez nem történt meg, a taxások a taxa fizetése nélkül bírhatták a javakat. Ha a taxások nem fizettek, a nemesség kérésére a szolgabíró tartott urasági törvényszéket a faluban, ahol megpróbálták rendezni a vitás kérdéseket. Ilyenről tudunk Papiban 1763. szeptember 12-én és 1764. május 14-én.³⁰

26. Uo. IV. A. 501/e. 491/1810.

27. Uo. IV. A. 501/f. XX. VII. I. 130/1737. ill. XXVII. I. 277/1752.

28. Gergely, 1998. 96.

29. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 601., 620., 694/1735–1744.

30. Uo. IV. A. 501/c. XVIII. XXVI. 2148/1763.

A paraszti népesség helyzetéről Mária Terézia kilenc kérdőpontos vizsgálatából értesülünk.³¹ Ebből tudjuk, hogy a parasztnak jogállás szerint mind zsellérek voltak. A belső telkeikért 7–8 márvás taxát fizettek, akiknek kukorica és kenderföldje volt, az 4 vonás forinttal is tartozott.

Szántóföldjük, rétjük egyáltalán nem volt. Csupán két-három ember rendelkezett hat véka szántóval és egy-két kocsi szénát adó réttel. Felesben szántottak, vagy kepeből éltek. A közös legelőn marhákat tartottak.

Szántót, rétet dézsmára, vagy valamilyen szolgálat elvállalása fejében néha kaptak a környező települések határában. Robot kötelezettségük nem volt, mindannyian szabad elmenetelű taxások voltak.

Mária Terézia úrbéri rendelete után Papiiban 1771. július 24-én foglalták

írásba az urbáriumot, az úrbéri tartozások és teleknagyságok első állami szabályozásának dokumentumát.³²

A falu úrbéres népessége mindössze 8 házas és 1 házatlan zsellérből állt. 1/4–2 pozsonyi mérőre való belső telkeik voltak. Ezen felül volt 4 nemesi telekre ültetett úrbéres is. Mindannyian szabad költözési joggal rendelkeztek.

Vizsolyi János zsellére volt Nováki András és Silye György. Vizsolyi Istváné Szeles János, Tomka Lászlóé Tóth Mihály és Magyar András, Veres Lászlóé Kóródi István, Szűcs Jánosé Potyondi István és Kis János, Nyilas úr házatlan zsellére pedig Bagoly János. Négy nemesi telket birtokló úrbéres: Kóris Benedek, Borza János, Kökény János és Dulházi Mihály voltak. A többiekkel ellentétben földjük, rétjük volt, de azok nagysága elenyésző területet tett ki.

Conscripio. Povraonis Papi. Classis.

Nomina Colonorum.	Qualitas Societatis.	Summa Fundi- mentum.	Summa Fundi- mentum. Nro.	Agri- gerum.	Praetia.	Observationes.
Birizs. And. Novák. T. J. P.			1/4		1	...
Silye György.			1/4			...
Novák András			1/4			...
Silye György			1/4			...
Szeles János			1/4			...
Tomka László			1/4			...
Magyar András			1/4			...
Veres László			1/4			...
Kóródi István			1/4			...
Szűcs János			1/4			...
Potyondi István			1/4			...
Kis János			1/4			...
Nyilas Mihály			1/4			...
Bagoly János			1/4			...
Kóris Benedek			1/4			...
Borza János			1/4			...
Kökény János			1/4			...
Dulházi Mihály			1/4			...

Papi 1771-es úrbéri tabellája.

(B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. XXII. I. 148/1771.)

31. Tóth, 1991. 105.

32. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. XXII. I. 269/1771.

Nemesi földet birtokló úrbéres zsellérek birtoknagysága

név	belső telek (pozsonyi mérő)	szántóföld (hold)	rét (ember vágó)
Kiss János	1/8	-	-
Kóris Benedek	1 1/4	12 1/8	2
Kökény János	1/4	2 3/4	1
Borzás János	1 1/2	6 1/4	2
Dulházi Mihály	1/2	1 1/2	1

A nemesi telket birtoklók szolgáltatásáról, hogy a telkeket kinek (a nemesi közösség vagy egyes birtokosok) az engedelméből bírták, az úrbéri tabella nem közöl semmit. Nem véletlenül. Valószínűleg azt el akarták titkolni az összeírók, azaz az állam elől, nehogy úrbéresnek minősítsék őket, s állami adó terhelje a földeket. A szokásjog úgyis tudta és számon tartotta, hogy kinek mivel tartoznak.

A házas zsellérek 18 nap, az egyetlen házatlan pedig 12 nap kézi szolgálatra volt kötelezve. Ezen felül a házasok 1 Ft cenzussal is tartoztak. Egyéb terhük nem volt. Bort Szent Mihály napjától karácsonyig árulhattak. Ezeket a kötelezettségeket egyik félnek sem volt nehéz betartani. Az urbáriumban foglaltaknak a nemes földesurak, s az úrbéres zsellérek is eleget tettek.³³

Az úrbéres zsellérek kivül voltak a faluban úgynevezett majorsági zsellérek is, akik – nemesi földön élvén – mentesültek az urbális föld után járó állami terhektől, cserébe gyakran az úrbéreseknél valamivel nagyobb földesúri terheket viseltek. Viszonyaikat a földesúrral kötött (magánjoginak tekintett, egyedi) szerződés szabályozta. Számukról pontos információnk nincs, de többen voltak, mint az úrbéresek.³⁴

Jogállásukban érdemi változás 1848-ig az úrbéres- és a majorsági zsellérek esetében sem történt.

A társadalom külön csoportját alkották a zsidók és a cigányok. Számuk azonban mindvégig jelentéktelen volt Papiban.

A falu első zsidó lakosáról 1779-ből értesülünk. Simon Márkus ekkor vásárolt 120 forintért egy fundust. Mint bérlő a mezőgazdaságból élt.³⁵ 1851-ben is mindössze 12 zsidó lakosa volt a falunak.³⁶

33. Uo. IV. A. 501/b. XXII. III. 603–616/1776–1780.

34. MNM. EA. 8779. Kresz, 1967.

35. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XVII. 3872/1779.

36. Fényes, 1851. II. köt. 195.

1758-tól tudunk cigányok jelenlétéről a községben.³⁷ Két cigány lakosa volt ekkor a falunak, Boros György és Czigány Ádám. Borosnak 1-, Czigánynek 2 lova volt. 1759-ben Borost az újabb cigányösszeírás már nem említi, de Czigányról tudjuk, hogy „fúvó” (valószínűleg üvegfúvó) volt a foglalkozása.³⁸ Később is éltek cigányok a faluban, ahol saját házuk volt. A lakosok eltűrték némelyiküket, de alsóbb rendűnek tartották őket. Arról is tudunk, hogy minden ok nélkül, csak úgy megverték a saját házukban, ahogy például 1783. július 31-én történt.³⁹

A kibontakozó kapitalizmustól napjainkig

A személyi szabadság megadásával együtt járó kötelező örökváltságot 1848 márciusában az országgyűlésen elfogadott, és áprilisban szentesített törvények mondták ki (1848:IX–XIII. tc.). A kötelező örökváltság azt is jelentette, hogy az addig jobbágyparaszti használatban lévő földből az úrbéres illetve az azt pótló szerződéssel birtokolt területek „elvesztéséért” a földesúrnak állami kárpótlást ígértek. Az állam tehát az olyan földekért, amelyek után addig adókat szedett, megváltást ígért. A magyarországi paraszti használatban lévő földeknek – Varga János számítása szerint – 74,5 %-a minősült vitathatatlanul úrbéres jellegűnek. További 14 % a hovatarozás szempontjából tisztázatlan kategóriának számított. Ennek zömét az ún. maradványföld tette ki, amelynek jogállása vitatott volt. Volt ezen kívül a parasztság használatában csaknem 10 %-nyi kétségtelenül nem úrbéres jellegű föld (pl. irtás, telepítvény, kurialitás, cenzualitás stb.).

Ugyancsak nem szabályozták újra az áprilisi törvények a legelő- és erdőhasználat elkülönítésének kérdését. Ebben a vonatkozásban az 1836-ban hozott fakultatív, egyezkedéses rendezés maradt változatlanul érvényben

Az önkényuralom első lépései közé tartozott az 1848 tavasza után hozott intézkedések hatályon kívül helyezése, ami azonban a jobbágyfelszabadítást nem érintette. A birtokelkülönítési eljárások vitás kérdéseit az 1853-ban kiadott úrbéri pátensek szabályozták.

Ferenc József 1853. március 23-án adta ki az „úrbéri pátens”-t és a „földtehermentesítési nyílt parancs”-ot, ami elfogadta ugyan az állami kárpótlás elvét, de az irtások és zsellérföldek nagyrészét, meg a regálé-

37. MNM. EA. 6806. Bodgál, 1961.

38. Uo. 6817. Bodgál, 1961.

39. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XVII. XIX. 4254/1783.

jogokat a volt földesurak kezén hagyta, és megváltásának terhét – a dézsmás szőlőkével együtt – a parasztokra háritotta, így nőttek a parasztokra nehezedő terhek. A pátensek elrendelték a legelők kötelező elkülönítését is.

Az úrbéres viszonyok maradványainak felszámolását csak a kiegyezés utáni években fejezte be a törvényhozás, a szőlődézsmá megváltását kötelezővé tették, szabályozták az irtványok és a legelők tulajdonjogát, megszüntették a még mindig létező földesúri haszonvételi jogokat: az italmérés, pálinkafőzés, boltnyitás, téglá- és mészégetés, mészárszék tartás előjogát. 1871-től az egykori úrbéres föld korlátlanul forgalomképes szabad földtulajdonná vált, az egyes parcellákat most már korlátozás nélkül lehetett adni-venni (addig csak az egész volt jobbágytelket: tehát házat, szántót, rétet egyben lehetett értékesíteni). Megszűnt az a korlátozás is, amely szerint a volt földesurak nem vásárolhattak úrbéres eredetű földet. A majorsági zsellérek viszont csak 1896-ban kaptak lehetőséget, hogy a használatukban lévő földek után teljesített, a volt jobbágysághoz nagyon hasonló szolgáltatásaikat megváltásák.⁴⁰

Hejőpapiban a fő kérdést nem a kis számú úrbéresek és nemesi birtokosok közötti megegyezés jelentette, hanem a nemesi birtokosok birtokelkülönítési vitája. Ehhez az alapot az 1859 decemberében, a nemesi birtok arányosítása és tagosítása iránt kibocsátott igazságügyminiszteri rendelet adta.

Még a birtokelkülönítési eljárások lezárása előtt 2 nagy birtokot és 274 kisebb birtokot tartottak nyilván a faluban.⁴¹ A jelentősebb földterülettel rendelkező családok nevét 1851-ből ismerjük: Bakó, Balog, Bizony, Bordás, Czakó, Czeglédi, Horváth, Illési, Joczik, Kőrösi, Kun, Kürthi, Lipcsei, Molnár, Nyilas, Palóczi, Papszász, Ráczkevi, Rácsok, Sólyom, Szabó, Szathmári, Szentimrei, Szerdahelyi, Szikszai, Szilvási, Sütő, Szűcs, Tolvaj, Papi, Tarjáni, Tóth, Veres, Virág és Vizsolyi.⁴²

A közbirtokosok nagy része kihasználta a törvény adta lehetőséget, 1862-ben hozzákezdett a legelő- és birtokelkülönítéshez.⁴³ Az elkülönítést kezdeményező birtokosok megegyeztek abban, hogy a házhelyek arányában adják ki az igényelt határbeli földilletményeket. Lehetőséget adtak a közös legelő fenntartására, de az abból való járandóság kiadására is. Biztosították a földmérés és a törvényes költségek fedezetét. Ez volt az úgynevezett „tagosítási pénztár”, amit a közös haszonvételekből

40. Fónagy, 2001. 180–181.

41. Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjövendelme, 1865. 102.

42. Fényes, 1851. II. köt. 195.

43. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 93.d. Közbirtokosok 1862. május 31-ei levele.

töltöttek fel, melynek kezelésével Vizsolyi Pált bízták meg. A törvény szerinti eljárás egyes lépéseinek megtétele Bizony Tamás feladata lett.

Nincs módunk végig követni a bonyolult és nagyon szerteágazó osztozkodást, hisz voltak akik egy tagban kérték a házhelyek után járó földjeiket, mások kikérték a közös legelőből megillető részüket, megint mások új, közös legelő létrehozását akarták, voltak akiknek csak kisebb egytagú birtokuk vagy csak belsőségük volt. Viták tárgyát képezte, hogy kinek, hol adják ki a földeket, a réteket, azokat egymás mellett vagy külön-külön hasítsák ki. A nézeteltéréseket hol békés úton, hol hosszú perek után rendezték 1869-ben.⁴⁴

1870-ben elkészítették a község szabályozás utáni földkönyvét, amiből képet kaphatunk Hejőpapi társadalmi tagozódásáról.⁴⁵

12 egytagú birtokosa volt a falunak, akik földjének összterülete 1 134 kat. holdat tett ki. Borsod vármegyét és Kovács József szalon-tai birtokost leszámítva (akik 2–3 holdat tudhattak magukénak) a birtokaik nagysága 17 és 186 kat. hold között változott.

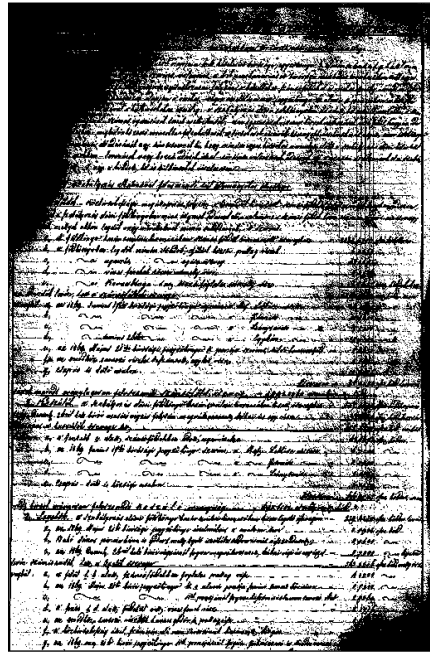
A kisebb egytagú birtokosok száma 46 volt, döntően jóval 3 hold alatti földterülettel. Együttesen 58 kat. holdat tudhattak magukénak.

A nyomásos gazdák 164-en voltak, 1 688 kat. hold összterülettel. Femenkénti birtoknagyságuk nagyon változó volt, 0,5–118 kat. hold között mozgott.

28 beltelkes lakója volt a falunak, akik csak belső házhellyel rendelkeztek, a határban nem volt földjük.

Mielőtt a település társadalmi tagozódását tovább vizsgálunk, szükséges néhány dolgot felvázolnunk.

A „jobbágy” fogalom helyébe lépő „paraszt” szó szűkebb értelemben foglalkozást jelöl: paraszt az, aki önálló mezőgazdasági termelésből él. E

Birtokelkülönítési eljárás periratának részlete 1869-ből.
(B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 93. d.)

44. Uo. Tagosítási perek iratai. ill. Pestovics, 2000. 36–38.

45. Uo. 1870. évi földkönyv.

meghatározás alapján a földjét maga művelő kismemesség is betagozódott a parasztság felső rétegébe. Ez áll Hejőpapira is.

Magyarországon a kortársak és a történészek is – eredete, lakóhelye, megélhetésének forrása, s nagyrészt életmódja és mentalitása alapján – a fogalmat tágabban értelmezve, a parasztság körébe számítják a mezőgazdasági bérmunkás rétegeket is.⁴⁶ Az analógia alapján a XIX. század második felétől Papi társadalmának döntő részét a volt nemesek és a kisszámú jobbágyok, zsellérek összeolvadásából létrejött parasztság alkotta.

A parasztbirtok felső határának a statisztikák a 100 kat. holdat tekintették (a fölött úri birtokról beszéltek, bár ezer számra voltak ennél több földdel rendelkező parasztnábobok és ennél kevesebbet bíró urak is). A birtokos parasztság alsó határát az ötholdasoknál szokás meghúzni: ekkora terület mellett még lehetett a saját föld a megélhetés fő forrása.

1910-ben még mindig minden negyedik kereső (családtagokkal együtt az összlakosság 38 %-a) élt önálló mezőgazdasági kistermelésből. Az 1 millió 600 ezer családból álló parasztságot (családtagokkal együtt 7 millió fő) nemcsak a birtoktalanoktól választotta el széles szakadék, de a kívülálló szemében többé-kevésbé egységes osztályt belülről is mély árkok szabdalták. A legfontosabb rendezőelv a birtoknagyság volt, de az állatállomány nagysága, a béres- vagy cseléd tartás ténye, a gazdálkodás módja, az örökösödés rendje, a nemzetiség és a vallás szintén választóvonalat húzott. Az eltérő természeti adottságok és a piacra jutás különböző lehetőségei is hatalmas különbséget eredményeztek.⁴⁷

Hejőpapi birtoknagyság szerinti tagolódását az 1870-es földkönyv szerint a következő táblázat szemlélteti.⁴⁸

Hejőpapi társadalma 1870-ben földbirtok tagolódás alapján

birtoknagyság	birtokosok		országos átlag %
	száma	%	
50–100	12	4,7	4–5
20–50	19	7,5	15
5–20	69	27,2	40
1–5	89	35	35
1 alatt	65	25,6	5
összesen	254	100	100

46. Fónagy, 2001. 181.

47. Uo. 181–182.

48. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 93. doboz. Hejőpapi 1870. évi földkönyve. Országos adatokra: Fónagy, 2001. 182–183. Ugyancsak innen vettük az egyes társadalmi rétegekre jellemző sajátosságokat.

A birtoknagyság szerinti tagolódást követve, a paraszti társadalom csúcsát az 50–100 hold közötti, esetleg még nagyobb birtokkal rendelkező gazdagparaszti réteg alkotta. Papiban ez a birtokos parasztság 4,7 %-át tette ki, ami megegyezik az országos átlaggal. Az eleve több földdel, nagyobb állatállománnyal rendelkező nemesek a birtokrendezésből megerősödve kerültek ki, korán és aktívan bekapcsolódtak a tőkés áru-termelésbe. Ez a réteg használta ki legsikeresebben a gabonakonjunktúrát. Törekvésük a birtok további gyarapítására irányult. Ők voltak a községben a hatalom első számú birtokosai, állandó cselédek, munkatorlódások idején napszámosaik voltak. Párvalasztásban, társas érintkezésben rátartian elzárkóztak a szegényebb paraszti rétegektől. A mezőgazdasági munkában maguk is részt vettek. Gyermeküket taníttatták.

Hejőpapi legnagyobb birtokosai 1870-ben a következő személyek voltak:

1. Özv. Nyilas Jánosné 195, 3 kat. hold.
2. Szerdahelyi Imre és Rác Józsefné 186,3 kat. hold.
3. Vizsolyi Pál 166,9 kat. hold.
4. Nyilas Pál 151,2 kat. hold.
5. ifj. Vizsolyi Dániel 108,4 kat. hold.
6. Ficzer József 102,9 kat. hold.
7. Bizony Franciska 94,3 kat. hold.
8. Bakó János 85,9 kat. hold.
9. id. Vizsolyi Dániel 77,9 kat. hold.
10. Tóth Sándor 65,7 kat. hold.
11. Szathmári Ignác 52,1 kat. hold.
12. id. Vizsolyi István 50,1 kat. hold.

A 20–50 kat. holdnyi birtokkal rendelkezők alkották a középparaszti réteget a faluban. Általában az ő gazdaságuk is alkalmazott egy-két cselédet, napszámost, s ez fontos megkülönböztető jegy volt a kisparasztsággal szemben. Ők is a település tekintélyesebb lakosai közé tartoztak. Gyermeküket néha már iskoláztatták. Hangadók voltak az iskolaszékben, a presbitériumi üléseken és a községházán.

A falu középparaszti rétegébe tartoztak a birtoknagyság szerint: Erős János 49,5 kat. hold, Tóth Benedek 48,3 kat. hold, Bakó Jánosné 48 kat. hold, Tóth Pál 47,3 kat. hold, Dulházi Sámuel 43,9 kat. hold, Bizony Tamás 41,7 kat. hold, id. Kőrösi János 41,4 kat. hold, Vizsolyi János árvaí 38,3 kat. hold, Nyilas Ferenc 37,8 kat. hold, Szabó György 36,6 kat. hold, Potyondi Pálné 33,7 kat. hold, Pataki László 33,6 kat. hold, Solyom András 33 kat. hold, ifj. Szilvási István 28,8 kat. hold, Gyarmati

Zsigmondné 28 kat. hold, Nyilas Károly 23,5 kat. hold, Veres Lajos 22,6 kat. hold, Nyilas Pálné 22,4 kat. hold és Tóth István 20 kat. hold.

A kisparaszti rétegbe az 5–20 kat. hold birtokkal rendelkezők tartoztak. A község parasztságának közel egyharmada ebbe a kategóriába sorolható. Személyi összetétele szinte folyamatosan változott. Életszínvonal a tartalékok híján, a jó és rossz termékek függvénye volt. A földjüket maguk művelték, sőt családjuk egyik-másik tagja már kénytelen volt napszámosként vagy cselédként elhelyezkedni, hogy a szűkös megélhetést biztosítsa. Öntudatuk forrása az volt, hogy a maguk uraként éltek és dolgoztak. Korabeli becslés szerint egy átlagos 10 holdas parasztcsalád jövedelme a városi szakmunkáséval állott egy szinten.

A törpebirtokosok aránya Papiban megegyezik az országos átlaggal, a parasztság 35 %-át tették ki. Ők már képtelenek voltak önálló gazdálkodásra, de apró „birtokuk”, a tulajdonosi lét illúziója a faluhoz kötötte őket, a nagyobb birtokosok olcsó munkaerő-tartalékát képezve. Náluk gyakran már csak a feleség és a gyerekek művelték a földet, a családfő napszámmal, aratással, pásztorkodással teremtette elő a létfenntartási költségeket.

Az 1 kat. holdnál kevesebb földdel rendelkezők Papiban a parasztság népes rétegét alkották (25,6 %), messze meghaladva az országos átlagot (5 %). Cselédként, bér munkásként, napszámosként dolgoztak. Életük és munkavégzésük állandó szigorú ellenőrzés alatt zajlott.

Az 1876:13. tc., a „cselédtörvény” a cselédet gazdai hatalom alá rendelte, megengedte testi fenyegetését, gyakorlatilag lehetetlenné tette számára a munkaviszony felmondását az éves szerződés lejártáig. Az 1907:44. tc., az úgynevezett „derestörvény” orvosolta ugyan a polgári jogegyenlőség legsúlyosabb sérelmeit, de továbbra is korlátozta a cseléd személyes szabadságát. A gazdasági cseléd számára a munka gyakorlatilag azonos volt az étellel. Az állatokkal foglalkozók számára a pihenőnap ismeretlen fogalom volt, legfeljebb az udvaron vagy istálló küszöbén átbeszélgetett szabad órákról lehetett szó.

A gazdasági cseléd ugyanakkor – mintegy cserébe az elvesztett személyes szabadságáért – legalább a létfenntartás feltételeinek minimuma felől biztosítva volt. Munkaadója fedelelet adott feje fölé, s mivel kompenzációjának (bérének) túlnyomó részét természetben: élelmiszerben, ruházatban, tüzelőben kapta meg, legalább az éhenhalástól nem kellett tartania. Bár formálisan egy évre szegődött, többségük hosszú ideig, nem ritkán élete végéig ugyanannak az uradalomnak a szolgálatában állt.

Valamivel szabadabban, ugyanakkor nagyobb egzisztenciális bizonytalanságban élt a mezőgazdasági munkásság másik része, az idénymunká-

sok. E réteg nagysága és összetétele szinte folyamatosan változott. Megnevezésükre a végzett munka vagy az alkalmazás, illetve a bérfizetés jellege szerint számos kifejezést használtak: nap- vagy hószámos, summás, részes arató.

Az agrárproletariátus helyzetének nyomorúsága – a szegényes életviszonyok mellett – a kiszolgáltatottságban ragadható meg, amely a szegényparasztság számbeli szaporodásával még fokozódott is. A munkáért, cselédi helyért, részes aratásért, téli favágásért sorban álló szegényember mintegy zsellére (sok helyen így is hívták) lett a földbirtokosnak vagy a gazdagparasztnak.⁴⁹

A tradicionális földművelést folytató Hejőpapiban a népesség túlnyomó hányada a mezőgazdálkodásban (őstermelésben) talált munkalehetőséget. Eltekintve néhány falusi ipart művelő mesterembertől, néhány értelmiségi pályán elhelyezkedőtől, a XIX. században a lakosság egésze a mezőgazdaságból élt.

A XIX. század közepén 34 mesterembere volt a falunak: 2 céhes és 1 kontár kovács, 2 szűcs, 4 szabó, 2 kerékgyártó, 3 ács, 1 takács, 5 nádkötő, 5 falrakó kontár, 1 céhes molnár és 8 kontár csizmadia. (A kontár céhen kívüli mesterembert jelentett.)⁵⁰

Az úrbérrendezés után következett a telekkönyvezés, hogy a földek tulajdonlásáról (az adóalanyokról és az adótárgyokról) a valóságnak megfelelő képet alkothassanak. Ez a munka azonban meglehetősen lassan haladt. A község saját birtoknyilvántartása enyhén szólva sem volt naprakész, a földtulajdonosok nem rohantak a tulajdonváltásokat bejelenteni az előjárósághoz, illetve a telekkönyvi hatóságokhoz, és sokszor csak bemondás alapján vették nyilvántartásba az egyes földrészek tulajdonosait, ez pedig gyakran tévesnek bizonyult, főleg ha maga a tulajdonos például másutt tartózkodott, nem a helyszínen. Az is kiderült, hogy némelyik birtokos a szomszédos birtok területét is a sajátjának mondta, kihasználva szomszédja távollétét. Nem csoda, ha a telekkönyvezés évekkal elmaradt a birtokrendezés és a tagosítás mögött.⁵¹

A telekkönyvi munkálatoknál egy, az Igazságügy Minisztériumhoz írt vármegyei levélben Hejőpapiról 1876-ban a következőket jegyezték le: *„Heő papi község birtokosainak igen nagy része, az időközben történt birtokváltásoknak telekkönyvi feltüntetését nem csak nem kérelmezte, de még jogai igazolására szolgáló okmányokkal sem bír:*

49. Fónagy, 2001. 185–186.

50. Fényes, 1851. II. köt. 195.

51. Pestovics, 2000. 13.

a tagosító mérnök pedig, a hitel telekkönyvek jogcímeivel mit sem gondolva, a birtokokat azok nevére hasította ki és vezette a földkönyvbe, kik azokat magokénak vallották.

Az örökhatóság örökösei, anélkül, hogy a hagyatékot betárgyaltatták volna, az ingatlanokon megosztottak, s azokat magoknak, a tagosító mérnök által úgy hasították ki.

Némely telekkönyvi birtokosok, még élő szülék, ingatlan vagyontuk gyermekeik közt – maguk részére bizonyos évenkénti fizetés kikötésével –, írásbeli szerződés nélkül pusztán szóval elosztván, a gyermekek osztály részben kapott illetőségeiket – eltekintve azoknak zálogos, vagy örök tulajdoni természetétől –, a tagosító mérnök által magok részére a zálogost az örök tulajdonival össze olvasztva hasították ki, s a földkönyvbe is magok neve alatt vezetették be; s most már az elébb telekkönyvi birtokosok és zálogba adók, örök hatóság nagy része, a tagosítás utáni új birtok állapotot kimutató földkönyvben élő sem fordul.

Illy körülmények közt méltóztassék kivételesen ezen községre nézve engedélyezni azt, hogy azon eseteknél, hol másként eljárni nem lehet, s hol a régi telekkönyvi birtokosok fel nem fedezhetők, a tényleges új birtok állapot legyen az átalakítás hitelesítésénél elfogadható.”⁵²

A kusza viszonyokra tekintettel a kérelemnek a minisztérium illetékesei helyadtak. A földtulajdonviszonyok alapja a következő évtizedekre döntően az 1870-es földkönyv lett.

1893-ban a község nagyobb birtokosai közé tartozott: maga a községi közbirtokosság (268 kat. hold), Ficzer József (138 kat. hold), Vizsolyi Pál (131 kat. hold), Nyilas Pál örökösei (126 kat. hold) és Veres Lajos (120 kat. hold).⁵³

A XIX–XX. század fordulóját követő évtizedekben a foglalkoztatottság szerkezete Hejőpapiban alig változott. A közlekedésben, kereskedelemben és a közszolgálatban, de még az iparban is kevesen dolgoztak, a népesség eltartásában ezen ágazatok messze elmaradtak a kívánatostól. Foglalkozási átrétegződésről a XX. század első felében még nem beszélhetünk. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy 1949-ben a mezőgazdaságból élők aránya még mindig igen magas volt, több mint 76 %, ami közel kétszeresen múlta felül a korabeli országos átlagot.⁵⁴

52. Uo. 48–50.

53. Magyarország földbirtokosai, 1893. 101.

54. Varga, 1970. 234.

Hejőpapi népességének népgazdasági ágankénti megoszlása

év	mezőgazd.		ipari		közlekedési		kereskedelmi		egyéb		összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
összes népesség												
1900	947	88,1	63	5,8	-	0	16	1,5	50	4,6	1076	100
1930	1025	79,2	125	9,7	33	2,5	12	0,9	100	7,7	1295	100
1941	1002	73,7	111	8,3	50	3,6	29	2,1	167	12,3	1359	100
1949	1107	76,7	83	5,7	127	8,8	9	0,6	118	8,2	1444	100
1960	836	56,8	135	9,2	201	13,6	100	6,8	201	13,6	1473	100
kereső népesség												
1900	349	83,3	21	5	-	-	5	1,2	44	10,5	419	100
1930	455	81	41	7,3	10	1,8	5	0,9	51	9	562	100
1941	473	80	33	5,6	14	2,4	11	1,9	60	10,1	591	100
1949	459	77,3	35	5,9	39	6,5	7	1,2	54	9,1	594	100
1960	478	100	57	100	75	100	28	100	104	100	742	100

Az 1930-as évekre az 1870-es évekhez képest az egyéni birtokosok száma a birtokaprózódásoknak köszönhetően valamelyest nőtt. Ez a növekedés azonban ellentmondásoktól nem volt mentes. Csökkent a falu gazdagparasztjainak száma. Az ő földjeiket felvásárolva nőtt a középparasztok és a kisparasztok száma. Csökkent a kisbirtokosok, míg jelentősen nőtt az 1 kat. holdnál kisebb földterületet magáénak tudók rétege.⁵⁵

Hejőpapi mezőgazdasági népességének földbirtok területe és száma 1935-ben

	a földbirtokok birtoknagyságcsoportok szerint								
	1 kat. holdnál kisebb		1-5	5-50	50-100	100-500	500-1000	1000 felett	össze- sen
	szántó nélküli	szántóföldes	kat. holdas						
földbir- tokok száma	63	55	76	91	4	6	-	-	295
%	21,4	18,6	25,8	30,8	1,4	2	-	-	100
földbir- tokok területe	17	28	200	1368	256	895	-	-	2764
%	0,6	1,1	7,2	49,5	9,3	32,3	-	-	100

55. Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben, 1936.

A mezőgazdasági népesség megoszlása a XX. század közepén⁵⁶

népesség csoport	1941				1949			
	összes népesség		kereső népesség		összes népesség		kereső népesség	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1 kat. h. aluli	67	6,7	34	7,2	37	3,3	18	3,9
1–5 kat. hold	195	19,5	107	22,6	414	37,4	187	40,7
5–10 kat. hold	57	5,7	28	5,9	329	29,7	106	23,1
10–20 kat. hold	59	5,9	35	7,4	75	6,8	42	9,1
20–100 kat. hold	56	5,6	29	6,1	38	3,4	22	4,8
100 kat. hold feletti	17	1,7	8	1,7	1	0,1	-	-
együtt	451	45,1	241	50,9	894	80,7	375	81,6
egyéb őstermelő	-	-	-	-	2	0,2	2	0,4
gazd-i tisztviselő	-	-	-	-	10	1	4	0,9
gazd-i cseléd	195	19,4	60	12,6	58	5,2	22	4,8
gazd-i munk, napsz.	356	35,5	172	36,6	143	12,9	56	12,3
egyéb mg-i főfoglalkozású együtt	551	54,9	232	49,1	213	19,3	84	18,4
összesen	1002	100	473	100	1107	100	459	100

1941-ben gyakorlatilag a mezőgazdasági népesség kétharmada 1 kat. hold alatti földterülettel vagy földdel egyáltalán nem rendelkezett. Gazdasági munkás, napszamos, cseléd volt, nagyobb birtokosoknál, illetve más településeken vállalva munkát. Gyakori volt, hogy „felesbe” művelték meg a középparasztok földjét.

Bizonyos rangsorszerű megkülönböztetés náluk is mutatkozott, ami a munkakörből és fizettségéből adódott.

Az uradalmi iparos: a gépész, a kerékgyártó és a traktoros előbbre való volt, mint a tanyagazda, a béresgazda és a számadójuhász. A kerülők, akik a határt járták és a napszamosokat ellenőrizték, utánuk következtek. Majd a juhászok jöttek, őket a kocsisok követték, akik között kiemelt személy volt a parádéskocsis. A mindenes, az intéző házkörűli gazdaságában dolgozott. Jóval nehezebb sora volt a felsoroltaknál a béreseknél. Kevesebb volt a komenciójuk, de a legtöbbet ők dolgoztak. Munkaidejük napkeltétől napnyugtáig, látástól vakulásig tartott. A nagybirtok munkaerő-szükségletét biztosították a cselédek is. Az intéző és a cselédek teheneit, sertéseit a csordás és a kondás őrizte, akik a legeleset-

56. Varga, 1970. 235.

tebbek voltak. Ez a sors általában csak annak jutott, akinek valami testi fogyatéksége volt.

A község kis- és középparaszti rétege viszonylag nagy számú volt, de nagy egyéni különbséggel. A földterület nagysága, gépesítettsége, igaz-erővel való ellátottsága nagy vagyoni különbségeket takart. A módosabbak magukat nemzeti úrnak szólították. Tényleges közép- vagy nagybirtoka keveseknek volt. Meggazdagodásukat elősegítette az 1920-as évek gazdasági konjunktúrája.

A Vizsolyi család az 1940-es években.

(Fotó: Dr. Zongor Zoltánné tulajdona.)

A falu legnagyobb birtokosa Vizsolyi Kálmán volt, aki felesége révén apósa halála után a szakáldi és

a hejőszalontai határban a Kőrössy-féle birtokból közel 1 000 kat. holdat kapott. Igaz, a rokonsággal legalább 10 évig pereskedett az örökségért. Nem sokáig élvezhette birtokának hasznát, mert egy véletlen baleset miatt (meglőtte a saját karját) kezének amputálása után a kórházban meghalt. Özvegye zsidó bérlőknek adta ki a birtokot, majd mikor Vizsolyi Kálmán 3 fia nagykorú lett (akkor 24 év), a bérlőket el küldték. (Volt egy lánya is, Lenke.) A három fiú közül István 22 évesen meghalt. Kálmán és Dániel – aki közben mezőgazdász doktori címet szerzett – néhány száz holdnyi földet eladtak, de a többit elkezdték korszerűsíteni. Kálmán közben orvos lett. Szép eredményeket értek el, de jött a II. világháború és a front érkezésével mindannyian Amerikába távoztak.⁵⁷

Darvas Antal többször járt Afrikában vadászaton. Távollétében birtokát bérlőknek adta ki. A front érkezése előtt Miskolcra távozott, s ott is halt meg. Gyermektelen özvegyember volt, aki nőgyűlölő hírében állt. Ügyeit a cigány Csóka Jánossal intéztette. Gazdaságában nagy rendet tartott. Németellenes, angol barát ember volt.

A falu nagybirtokosai közé tartozott Nyilas Béla is. Szerencsétlen volt a halála. Szerette az italt, ezért gyakorta megfordult a Hangya Szövet-

57. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 69–75. A többi nagybirtokosra vonatkozó információt is innen vettük.

kezet korcsmájában. Egyszer felesége cselédjét küldte érte, aki úgy „kitessekelte” az ivóból, hogy a lépcsőn elesve csonttörést szenvedett. Kórházba került, ahol napok múlva agyvérzésben meghalt.

Ifj. Pataky Gyula saját kisebb birtokához házassága révén szerzett több 100 holdnyi földet, egy mezőcsáti nagyobb birtokos lányát elvéve feleségül.

Horváth János nemesbikki nagygazda fia Jakabházi Ilonát vette nőül, 100 hold körüli birtokon gazdálkodott. Nyilas Károly, a Kiss család, Tóth Kálmán, Csiszár Elek, Szilvássy Pál és Veres Dániel voltak még – ki 100 hold feletti, ki az alatti birtokkal – a település jelentősebb birtokosai a két világháború között.

A fentebb felsorolt birtokosok nem egyszerre, nem egy időben voltak a falu nagyobb gazdálkodói. Köztük is nagy volt a mobilitás. A birtokok gyakorta cseréltek gazdát öröklés, házasság vagy adás-vétel útján. A korábban említett birtokosokon kívül is volt más tekintélyes gazdálkodója a falunak. Az 1931-es kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtár a következő személyeket tüntette fel a község nagyobb földbirtokosaiként: Beke Zoltánné (106 kat. hold), Darvas Aladár (109 kat. hold), Döme Sándorné (136 kat. hold), Kőrössy örökösök (330 kat. hold), Nyilas Pál (109 kat. hold), Senkey György (161 kat. hold) és a nyomásos legelő-birtokosság (272 kat. hold).⁵⁸

A község társadalomrajzához tartozik a lakosság foglalkozás szerinti tagolódása is. A különböző foglalkozást, tevékenységet, falusi hivatalt betöltők egyéni portréja egy-egy színfoltját alkotják e tarka társadalomnak. A lakosság nem paraszti vagy csak részben paraszti foglalkozást folytatók csoportjába tartoztak: az értelmiségiek, a boltos, a mészáros, a kocsmáros, a jegyző, a pap, a kántor, a tanító, az éjjeliőr, a kézművesek és a különféle mesteremberek.

1931-ben Papi iparosai, kereskedői, mesteremberei a következők voltak: Bartus Zs. és Kazai Gy. (ácsok), Kocskó András (asztalos), Kórody Lajos (hentes), Cseha Aladár (kocsifényező), Dróth József és Krausz I. és a Hangya Szövetkezet (kocsmárosok), Halász I. és Veres J. (cipészek), Kocsis István és Stubner Károly (kerékgyártók), Hajdu B. és Kövér F. (kovácsok), Glück S. és Krausz I. (szatócsok).⁵⁹

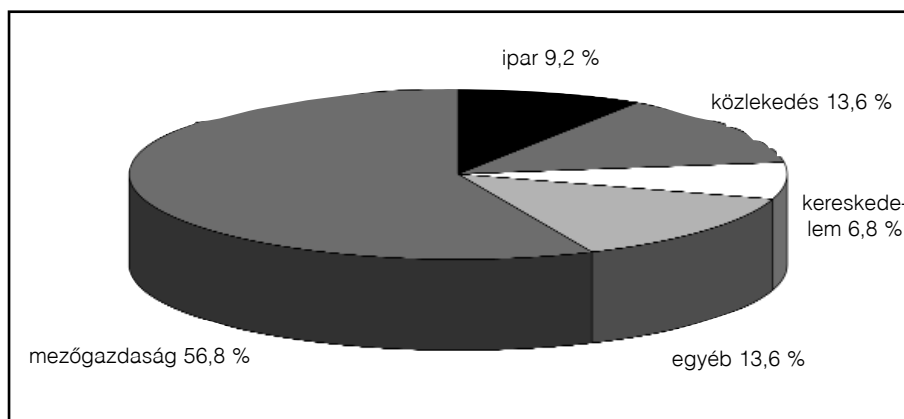
A II. világháború után bekövetkező földosztás tovább erősítette Hejőpapi mezőgazdasági jellegét. 1949-re valamelyest emelkedett a mezőgazdaságból élők száma és a népességen belüli aránya. Ez azonban csak rövid távú volt. A szocializmus évtizedeiben bekövetkezett gazdasági,

58. Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára, 1931, 106.

59. Uo.

társadalmi és politikai változások a község paraszti társadalmát, annak birtokszerkezetét alapjaiban változtatták meg. Az 1950-es években elkezdődött a község társadalmának teljes átrétegződése. Jelentősen csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma, ugyanakkor – az ipart kivéve – nagyarányú növekedés figyelhető meg a többi gazdasági szektorban.⁶⁰

**Hejőpapi népességének
népgazdasági ágankénti megoszlása 1960-ban**

A XX. század utolsó évtizedeiben a település társadalmának átrétegződése tovább folytatódott. Megváltozott az aktív és inaktív keresők száma, az aktív keresők fokozatos csökkenését mutatva.

A népesség gazdasági aktivitása társadalmi és gazdasági szempontból is kiemelkedően fontos, hiszen a népesség abszolút többsége számára ez alapozza meg a rendszeres jövedelemszerzés lehetőségét – ezáltal a kialakítható életszínvonalat, részben az életkörülményeket –, ettől függ a keresők és eltartottak aránya, amely – családi és társadalmi szempontból is – a megszerzett jövedelmek felhasználását nagyban befolyásolja.

A gazdasági aktivitás a munkaképes korú népesség számától, valamint a munkaerő-kereslet alakulásától függ. Az aktív keresők számának második világháborút követő növekedésében alapvetően a nők tömeges munkavállalása játszott szerepet. Az inaktív keresők állományának alakulásában pedig az játszott közre, hogy az 1950-es évek második felétől a munkások és alkalmazottak teljes körét bevonták a társadalombiztosításba, és így nyugdíj jogosultakká váltak. A mezőgazdaság nagyüzemi

60. Varga, 1970. 234.

átszervezésének befejezése (1962) után a társadalombiztosítás kiterjedt az idős mezőgazdasági keresőkre is. Ugyancsak gyarapította az inaktív keresők számát és arányát a népesedési politikai intézkedések következtében életbe lépett gyermekgondozási segély, illetve díj is.

Hejőpapi múltbéli agrárjellegű gazdasága a XX. század utolsó évtizedeire ipari-agrár jellegűvé vált. Ez tükröződik az aktív keresők gazdasági ágak szerinti megoszlásában is.⁶¹

Aktív keresők népgazdasági ágak szerinti megoszlása Hejőpapiban

év	népesség			népgazdasági ág											
	száma	aktív ker. száma	össz. %-ban	ipar		építőipar		mezőgazd.		közlekedés		keresk.		egyéb	
				fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1970	1429	550	38,5	111	20,2	28	5,1	249	45,3	69	12,5	33	6	60	10,9
1980	1307	512	39,2	203	39,6	18	3,5	117	22,8	72	14,2	36	7	66	12,9
1990	1154	414	35,9	162	39,1	16	3,9	112	27,1	55	13,3	19	4,6	50	12
1990*					31		6,9		15,3	46,8					

* országos adat

A Kádár-korszakban a társadalmi modernizáció döntő szakasza lezajlott. A hagyományos paraszti társadalom végleg felbomlott. A gazdasági aktivitás, a munkaképes korú népesség számától, valamint a munkaerő-kereslet alakulásától függött. A község múltbéli agrárjellege megszűnt. 1990-ben már csak a lakosság kevesebb, mint harmada dolgozott a mezőgazdaságban. Másik harmada az iparban, míg a harmadik harmada más gazdasági ágakban biztosította maga és családja megélhetését.⁶²

61. Népszámlálási adatokból.

62. Az 1990. évi népszámlálás B.-A.-Z. megyei adatai, 1991.

**Aktív keresők gazdasági ág és nemek szerint
Hejőpapiban 1990-ben**

népgazdasági ág	férfi		nő		összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%
ipar	99	37,1	63	42,9	162	39,1
építőipar	15	5,6	1	0,7	16	3,9
mg. és erdőgazdál.	86	32,2	26	17,7	112	27,1
közlekedés, posta, távközlés	40	15	15	10,2	55	13,3
kereskedelem	9	3,4	10	6,8	19	4,6
vízgazdálkodás	2	0,7	-	-	2	0,5
egyéb anyagi tevékenység	1	0,4	-	-	1	0,2
személyi és gazd. szolgáltatás	5	1,9	3	2	8	1,9
egészségügyi, szoc. és kult. sz.	1	0,4	23	15,6	24	5,8
közösségi, közig. és egyéb sz.	9	3,3	6	4,1	15	3,6
összesen	267	100	147	100	414	100

Az elmúlt évtizedben a társadalmi különbségeket a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely, réteg- és életmódformáló különbségek adják. Ebben megjelennek a jövedelemkülönbségek, az életkörülmények (például a lakás és felszereltségének differenciái, a tartós fogyasztási javak birtoklásának mennyiségi és minőségi különbségei, a kulturális színvonal és igények, valamint kielégítettségük differenciái). Ezek a tényezők, valamint a rendszerváltás után beindult folyamatok egy erősen rétegzett társadalom létrejöttét segítették elő a faluban.

XIII. Gazdaság-, gazdálkodástörténet

A korai feudális gazdálkodás

A falu népének élete összenőtt határának kialakulásával. A határ kialakításáért, az erdőtől, a mocsártól való elhódításáért folytatott harcok mélyen gyökerező közösségi érzést szültek a falu népében.

A föld birtoklásának legősibb formája a földközösség volt. A közösség jelölte ki a szántónak feltörendő földet és osztotta fel rendszerint nyílvetéssel annyi részre, ahány tagja volt. Kezdetben a földet vadtalajváltó rendszerben művelték. Ez azt jelentette, hogy sem a művelés alá vett terület nagysága, sem a talajváltás időtartama nem volt meghatározva. A földet addig művelték, amíg az ki nem merült. Ekkor más helyen törtek fel szántónak való területet. A nemzetségi földközösségek településformája ekkor a mozgó sátorfalu volt.

A földművelésre való áttéréssel, az állandó (helyhez kötött) falu kialakulásával a határ birtoklási formája a falusi földközösség lett. A Papiban letelepedő parasztok a kialakított belsőtelkeken laktak és onnan jártak ki a határba földet művelni, amelyet földközösségben birtokoltak. A föld birtokosa az egri püspökség volt, de annak nagy részét közvetlenül a parasztok használták. A szántónak és a rétnek kiszemelt területet minőség és a falutól való távolság alapján táblákra, dűlőkre, járásokra osztották, amelyekből a közösség tagjai azonos jogon részesültek. A parcellák kiosztása a parasztszaládok között rendszerint nyílvetéssel történt.

A falutól távol eső földeken „szabad” vagy „első” foglalás alapján osztás és sorsolás nélkül bárki annyit szánthatott fel, amennyit meg tudott művelni. A családok ideiglenes parcelláit csak egy keskeny, felszántatlan, füves mezsgye választotta el egymástól.

A földközösség legjellemzőbb vonása a határ időszakonként való újraosztása volt. A szabad gazdálkodás, a termények tetszés szerinti cserélgetése és a parcellák tetszés szerinti pihentetése akadályozta a faluközösség érdekeit, ezért szükségessé vált a nyomás- vagy vetőkényszer bevezetése.

A közösség megszabta, hogy tagjai mikor, mit és hol vessenek. Erre azért volt szükség, mert dűlőutak hiányában csak egymás földjén át lehetett közlekedni. Ez pedig kölcsönös kártételek nélkül csak úgy volt lehetséges, ha a szomszédok ugyanazt a növényt termelték és a szükséges gazdasági munkákat ugyanazon időben végezték el. Az ugar és a tarló is csak akkor szolgálhatott a község állatainak legelőjéül, ha nem voltak közbeékelődő földdarabok, melyeken más termett, és az aratás egyszerre ment végbe. A nyomáskényszer a település nemesi birtokosaira is vonatkozott.

Nyomásnak azért hívták, mert a szántóföldet – amikor ugarban volt – jószággal, csordával legeltették, azt letapostatták, lenyomták. Latin neve, a „calcatura” is taposást jelent.

Papiban a XVI. században még kétnyomásos rendszerben művelték a földeket.¹ A XVII. század végén a szomszédos települések lakói a papi hártárt már háromnyomásban hasznosították, melyek nyomásonként kb. 60 köből nagyságúak voltak.² A szántóföld 1/3-a őszi-, 1/3-a tavaszi vetés alá került, 1/3-a pedig ugar maradt. Az ugarszántás a gyomot kiölte, s módot adott a földnek arra, hogy hosszabb ideig, általában egy évig bevetetlenül pihenjen. A kizöldült gyomot az állatokkal lelegeltették.

A földközösségi övezeten kívül eső terjeszkedés leggyakoribb formája az irtás volt. Az irtás nehéz, kitarító munkát követelt. Ebből következett, hogy a jobbágyság az irtás útján nyert földekkel szabadabban rendelkezett, mint eredeti jobbágytelkeivel. Az irtott földek után a földesúr sem követelt terményjáradékot. A papi lakosok hamar megkezdték a földek elhódítását az erdőktől, s azt olyan sikerrel végezték, hogy 1697-ben a kamarai összeírás már csak egy picinyke, fűz- és nyárfából álló erdőt említett meg a település határában. Gyümölcs- és makktermő erdeje nem volt a falunak.³

A telkes jobbágy gazdálkodásának alapja a földesúri birtokhoz tartozó megművelt jobbágytelek (sessio) volt, amelynek nagysága vidékenként és talajviszonyok szerint változott. A XIV–XV. században ez még 10–60 holdat tett ki. Egy-egy egész telek átlagos mennyiségű szántóföldtartozéka 20–30 holdban jelölhető meg. A telekaprózódás előrehaladtával egy féltelkes jobbágy család 10–15, a negyedtelkes 5–7,5 holdon folytathatott szántóföldi gazdálkodást. A nyomásos rendszerben ténylegesen hasznosítható föld azonban ennek töredéke volt.⁴ A jobbágytelekhez a faluban belsőség: ház, udvar, istálló, veteményeskert, a határban szántó, rét és kaszáló tartozott. A szántót, az erdőt és a legelőt faluközösségekben használták.

1. MOL. U. et. C. E. 156. 1:3/1557. Urbárium.

2. Uo. 34:5/1699. Aestimatio, fiskális birtok.

3. Uo. 88:99/1697. Ónodhoz tartozó javak összeírása.

4. Engel–Kristó–Kubinyi, 1998. 27.

A telek megmunkálásához állatállományra és gazdasági felszerelésekre (eke, szekér stb.) volt szükség. Ekéje a drága vasalkatrész miatt csak kevés parasztnak volt, ezért – a föld közös használatához hasonlóan – az eke közös használatára is rákényszerültek. Egy ekéhez 8–10 ökör tartozott. Minthogy egy szegényebb családnak ennyi ökre nem volt, a parasztnak másod-harmadmagával kellett társulnia a szántáshoz.

A mezőgazdaság különböző munkáit évről évre ugyanazokon a napokon (jeles napok) végezték. A szántást a vetés követte. A vetés úgy történt, hogy a magvető a vállára akasztott kendőből vagy általvetőből szórta a magot, mialatt a barázdák irányában lassan előrehaladt. Az elhintett mag betakarásához ág-, illetve túskeboronát használtak. Az aratás tartama elég széles időhatárt ölelt fel, de legkésőbb Péter-Pálkor megindult. A gabona levágása főleg sarlóval történt, ami igen szaporátlan munka volt. A kévébe kötött és csomóba rakott gabona neve országosan a kepe volt. A behordás nagy igaerőt igényelt, ezért azt közösen végezték. Az összehordott gabonacsomókat csűrökben tárolták, vagy a szabad ég alatt asztagokban tartották. A cséplés novemberben kezdődött és főleg a hidegebb őszi és téli hónapokban zajlott. A kicsépeelt gabonát nagyméretű hombárokban és vermekben helyezték el.⁵

A jobbágytelek apáról fiúra szállott, elhalálozás esetén a jobbágy özvegye és gyermekei a telken maradtak. Ha az özvegy férjhez ment, férje a jobbágytelken gazdálkodhatott. A jobbágy fiai atyjuk halála után közösen művelték a telket. A jobbágy háza és irtásból szerzett parcellái felett szabadon rendelkezett, de egyéb javai átruházásához földesúri engedélyre, beleegyezésre volt szükség. A jobbágybirtok az öröklés folytán egyre gyakrabban lett féltelkessé, negyedtelkessé és további osztódás révén a parasztság egy része zsellérsorba süllyedt. A fenti körülmény a jobbágyot arra ösztönözte, hogy növelje a megművelhető föld mennyiségét. Erre a már említett irtás mellett a földbérlet nyújtott lehetőséget. Földeket mind saját földesurától, mind másoktól szerződéssel vett bérbe. Így kerültek jobbágyi bérletbe előbb a felbomlott prédiумok, utóbb pedig a pusztává vált telkek. A földbérlet fejében természetbeni vagy pénzbeli szolgáltatás járt.

A jobbágytelek általában képes volt bizonyos felesleg megtermelésére, de rossz termés esetén a megtermelt mennyiség még az önellátás igényeit is alig-alig fedezte. A jobbágyháztartás pénzbeli bevétele elsősorban az állatállomány értékesítéséből származott. Az állatokat kezdetben az év nagy részében – gyakran télen is – a szabad ég alatt tartották.

5. Eperjessy, 1996. 172–174.

A földművelésben elsősorban az ökröket használták, hisz igaerő nélkül nem lehetett földművelést folytatni. Hasznát látták az állatállománynak az élelmezésben és a ruházzkodásban is.

A történeti múltban, különösen a török háborúk idején, a megélhetés legfontosabb alapja az állattartás volt. A „lábbon járó” vagyon menthető volt a fosztogató katonáktól, a nagy kiterjedésű határban el lehetett rejteni az adószedők, vagyonösszeírók elől. Adataink a papi állattenyésztésről eléggé hézagosak. Állatállománnyal kapcsolatos dézsma-jegyzékek sajnos nem maradtak ránk, így csak az elszórt adatokból alkothattunk valamiféle képet a mezőgazdaság ezen ágának papi jellemzőiről.

A XVI. században számos juh és szarvasmarha legelt a helyi legelőkön.⁶ Az udvarokat gazdag baromfiállomány népesítette be. Jól jövedelmezett a papiaknak a méz. A XVI. század végén több család is foglalkozott méhészetrel.⁷

Valószínű, hogy néhány család a szarvasmarhák és a juhok mellett lovat is tenyésztett, a szegényebbek pedig tejelő állatként kecskét tartottak.

A XVI. században a lakosok táplálék kiegészítésében a halászatnak is fontos szerepe volt. A Hejő gazdag volt halakban.⁸ A patakban a helybeliek rendszeresen halásztak, amit nehezített, hogy a mocsaras Hejő nyáridőben rendszeresen kiszáradt. A patakon kívül más, halfogásra alkalmas folyója vagy tava nem volt a falunak.⁹

A földművelés sokáig az állattenyésztés mögött foglalt helyet. A XVI. században a papi határban leginkább búzát és árpát termeltek.¹⁰ Egy eke által egy nap alatt felszántható területnek, vagyis egy hold földnek köblös volt a neve. A papi szántóföldek nagyságáról 1697-ből van információ. A három nyomásban egyenként 60 kassai köből vetést vetettek.¹¹ Egy 1699-es összeírás szerint a szántók nyomásonként 67 köblösek voltak, de a török pusztítás miatt régóta bevetetlenül, elhagyottan álltak.¹²

A benépesüléstől a jobbágyfelszabadításig

A XVIII. század első felében a papi határt leginkább állattartásra használták. Kezdetben a szomszédos települések lakói legeltettek itt, de egyre növekedett a faluban megtelepedő és a gazdálkodást elkezdők száma.

6. MOL. U. et. C. E. 156. 1:3/1557. ill. 106:75/1596.

7. Uo. 106:75/1596.

8. Uo. 1:3/1557.

9. Uo. 88:99/1697.

10. Uo. 1:3/1557. ill. 106:75/1596.

11. Uo. 88:99/1697.

12. Uo. 34:5/1699. november 27.

Az 1730-as években leginkább a szarvasmarha- és a juhtenyésztés dominált, de tartottak lovat is.¹³ A falu állatállományát 1745–1746-ban súlyos veszteség érte. Egy járványos betegség következtében a település összes juha megdöglött és a szarvasmarhák jelentős része is elpusztult. Ebből kifolyólag a közbirtokosok 1746. május 23-ai levelükben a településre kivetett taxa elengedését kérték a vármegyétől.¹⁴

Az állatállományban bekövetkező pusztulást a falu hamar kiheverte. A XVIII. század második felében a falunak ismét volt szarvasmarha- és borjú csordája, ménese, gulyája és sertés nyája is.¹⁵ Az állatokra felvigyázókat a compossessorok közösen alkalmazták. A falunak több, a lovak és más állatok tartására használatos akol volt a birtokában. Ezek a közös legelő mellett, a községhez közel álltak. A falu végén lévő legelők legtöbbször tilalmasak voltak a gazdák számára.¹⁶

A földhasznosítás szerkezetében bekövetkezett változás egyre erőteljesebben hatott az állattartásra. A XVIII. század végére a beszűkült gyep-területek miatt a külterjes állattenyésztés egyre nehezebb helyzetbe került, rákényszerítve a gazdákat a belterjes tartásmódra, és a szomszédos települések határában rétek és legelők árendálására. 1807-ből tudjuk, hogy a papiak a hejőkürti határban rendszeresen vették árendába (bérbe) báró Kölsch Ilona kaszálóját.¹⁷ A szűkös rét és legelők miatt arra is rákényszerültek, hogy nagy odafigyeléssel, de a lápos, mocsaras Hejőmenti területeken is legeltessenek.¹⁸

A lovak tartásáról a XVIII. század első harmadától tudunk, de számuk messze elmaradt a szarvasmarhákétól.¹⁹ A lótenyésztés nagyobb gondoskodást, jobb takarmányellátást igényelt.²⁰ A nagyállattartás legfontosabb ágazata ezért a szarvasmarhatartás volt. Ebben szerepet játszott a szántóföldi növénytermesztés munkálataihoz szükséges igaerő biztosítása is. A szarvasmarhák számát erőteljesen befolyásolta a gyakorta pusztító marhavész. Az igás állatokkal a falu lakói nemcsak a saját gazdaságukban dolgoztak, hanem néha fuvaroztak is, ami közvetlen pénzbevételi forrást jelentett. A sertésállomány nem volt számottevő, bár télen a népesség mindennapi ételmezésében fontos szerepet töltött be. Az állat-

13. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 601., 620., 694/1735., 1737., 1744. ill. IV. A. 501/c. II. I. 6/1735.

14. Uo. IV. A. 501/f. XXVII. I. 131/1746.

15. Uo. IV. A. 501/c. XVII. XV. 3743/1778.

16. Uo. IV. A. 501/e. 2071/1795.

17. Uo. 2876/1807.

18. Fényes, 1851. II. köt. 195.

19. Lásd a 13. lábjegyzetet.

20. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XVII. XV. 3743/1778.

tartás legelvhanyagoltabb ága volt a sertéstartás. A disznókat szinte félvanden tartották, korszakunkban még nem igazán hizlaltak malacokat a belsőségeken. Juhtartással a tehetősebbek próbálkoztak. Szinte mindenki foglalkozott lúd-, kevesebben pulykatartással. A libát leginkább húsa miatt, de tolláért is tartották. A népesség friss hússal való ellátását elsősorban a baromfiállomány biztosította. A gazdák csak akkor értékesítettek néhány baromfit, ha nagyon megszorultak. Erre leginkább a miskolci piacokon került sor.²¹

Az állatokat tavasztól ősziig pásztorok, kondások, juhászok vigyázták, a belsőségekben csak az igavonó állatok és legfeljebb egy-két tejelő tehenet és növendék állatot tartottak. Télen, különösen a zordabb időjárás beköszöntével, az állatokat védett helyekre hajtották, takarmányozásuk, gondozásuk számottevő munkaráfordítást igényelt.

A település állattenyésztése a XIX. század első felében végül is nem sokban különbözött a XVII–XVIII. századi állattenyésztés gyakorlatától. Továbbra is a külterjesség jellemezte, ugyanazokkal a fajtákkal, említésre méltó takarmánytermesztés nélkül. Rét- és legelőgazdálkodásról még alig beszélhetünk, legfeljebb a legeltetés rendjét meghatározó szabályok, a sarjúkaszálás érdekében korlátozott réthasználat jelezte a változás irányát.

A település XVIII–XIX. századi gazdálkodásának alapjává egyre inkább a szántóföldi növénytermesztés vált, amelyet az alárendeltebb szerepet játszó állattenyésztés szervesen kiegészített. A földművelés domináns eleme a gabonatermesztés volt.

A határt a papiak háromnyomásban hasznosították. A búza és a rozs az őszi vetésbe került, a tavasziak közt a zab és az árpa volt meghatározó. Egy-egy házhely után nyomásonként akár őszi, akár tavaszi életről 12–16 köből ment a szántóföldekbe. Lent és kendert házi szükségletek fedezésére termeltek. Házhelyenként 3 kenderföldje volt a papi gazdáknak, amelybe összesen 1–2 köből kendert vetettek.²² A gabonafélék termelése a külterjes gazdálkodás uralmát jelentette. Mindaz, ami intenzívebb munkát és gondoskodást kívánt, a kertekbe szorult. A gyümölcsös- és a zöldséges kerteken kívül ott kapott helyet a káposztaföld, de ott természetették a burgonyát, a borsót és a babot is.²³ A határban a kukorica jelenlétéről 1762-től tudunk, de kimért kukoricaföldje ekkor még nem volt a községnek.²⁴ A XIX. század elején a dohány is megjelent a faluban.²⁵

21. Fényes, 1851. II. köt. 195. ill. B.-A.-Z. M. Lt. XXXII. 7. 442. d. B. 57. 878. 131. fol. 1828-as országos összeírás. ill. Tóth, 1991. 105.

22. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XVII. XIX. 4460/1784.

23. Fényes, 1851. II. köt. 195.

24. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XVII. X. 2080/1762.

25. HOM. HTD. Hejőpapi történeti cédulái 1843.

A nemesi gazdaságokban a XIX. században a gabonatermesztés dominált. A homokos, kavicsos vegyített termékeny papi földek általában bő gabonatermést adtak.²⁶ 1787-ben a mezőgazdasági terület 72 %-a szántó volt (1667 kat. hold), a rét és a legelő együttes területe 27,3 %-ot (632 kat. hold), míg az erdő 0,7 %-ot (14 kat. hold) tett ki.²⁷

1787-ben a földeken 118 helyi- és 27 idegen, más településen élő birtokos gazdálkodott. Ezek település szerinti megoszlása a következő: Ónod (4), Emőd (3), Miskolc (3), Tar (3), Gelej (2) Igrici (2), Derecske (1), Bábolna (1), Tard (1), Debrecen (1), Nádudvar (1), Kóka (1), Szalonta (1), Csát (1), Kisújszállás (1), Tokaj (1), Keresztúr (1), Nagymihály (1) és Örös (1).²⁸

1847 körül a település szántói és kertjei összesen 518 köböl és 0,5 vékát tettek ki, melynek 620 Rft volt a tisztajövedelme. A rétek 137 köbölnyi nagyságúak voltak, tisztajövedelmük meghaladta a 103 Rft-ot.²⁹ A határ egésze 2 632 kat. holdat tett ki, melyből 2 231 kat. hold volt a hasznosítható mezőgazdasági terület, melynek mindent magába foglaló évi tisztajövedelme 3 546 Ft 30 krajcár volt.³⁰

A jobbágyfelszabadítástól napjainkig

A tradicionális mezőgazdaságot folytató Hejőpapiban a népesség túlnyomó hányada a XX. század közepéig a mezőgazdaságban talált munkalehetőséget. A jobbágyfelszabadítást követő tagosítási birtok elkülönítési perekről, az azokból következő társadalmi jellemzőkről az előző fejezetben már szóltunk. Itt csupán a gazdálkodás néhány jellemző sajátosságára szeretnénk kitérni.

A határ nagy részét korszakunkban mindvégig a szántó föld tette ki. Annak részesedése a mezőgazdasági területből az 1930-as évekig folyamatosan nőtt, 1935-ben meghaladta a 81 %-ot. A rét és a legelő együttes részesedése 1865-ben volt a legnagyobb (32,9 %), ami ezt követően folyamatosan csökkent, 1935-ben csak 10,4 %-át adta a falu mezőgazdasági területének.³¹ Ezek a szám adatok a növénytermesztés elsődlegességére, az állattenyésztés háttérbe szorulására hívják fel a figyelmet.

26. Fényes, 1851. II. köt. 195.

27. Barsi, 1991. 54. ill. Fényes, 1837. 103.

28. Barsi, 1991. 54.

29. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/j. 2. d. Papi 1845 utáni nemesi összeírásának megjegyzései közt.

30. Uo. 1845. évi nemesi összeírás megjegyzése.

31. Mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtemény 1870–1970. Földterület. III. Községsoros adatok, 1972. 91. Lásd a 101. oldali táblázatot.

Hejópapi és az őt körülvevő, a Borsodi-Mezőséghez tartozó települések a XVIII–XIX. századhoz hasonlóan monokulturális jellegű, állattenyésztő és gabonatermő vidék részét képezték, mely a történelmi Borsod vármegye „éléskamrája” volt. Az állattenyésztés és a szántógazdálkodás arányát a piaci kereslet változásai és az exportigények szabályozták. A XIX. században – a gabonakonjunktúra hatására – a Mezőség termelése megváltozott: a szántóföldi gazdálkodás (búza-, rozs-, árpa- és zabtermelés) gyorsan terjeszkedett a legelők rovására, ami Hejópapiban is megfigyelhető.³²

A földet továbbra is háromnyomásos rendszerben hasznosították. A táj gazdasági központja a mezősi piac- és vásárhelyek (Mezőcsát, Mezőkeresztes, Mezőkövesd, Mezőnagymihály és Ónod) voltak.³³ A papiak a fenti piac- és vásárhelyeken kívül előszeretettel látogatták Miskolc piacát is, ahol a megtermelt primőr zöldségeiket értékesítették.³⁴

A XIX. század második felében a szántógazdálkodás jelentősége az állattenyésztés fölé emelkedett. A feltört legelők néhány évig gazdag termést adtak, de a modern agrotechnikai módszerek hiánya és a termőföld elaprózódottsága miatt a termelés visszaesett, és a mezőgazdasági népesség egyre jobban differenciálódott. Az elszegényedett parasztokból Hejópapiban is létrejött a mezőgazdasági vándormunkások, a „summások” sajátos rétege.³⁵

A faluban a háromnyomásos rendszer szigorú kötöttségeit a XIX. század végén megjelenő pillangós növények (pl. lóhere) kezdték kikezdeni. Az egyre kisebb földdel rendelkező gazdák a megismert takarmánynövényeket csak az ugar rovására tudták hasznosítani.

A határban a XX. század első felében leginkább búzát, kukoricát, árpát termesztettek. Jelentős volt a takarmánynövények, a hüvelyesek közül a lencse és a borsó, a burgonya és a zöldségfélék, az ipari növények közül a napraforgó termesztése. A napraforgót a helyi, úgynevezett olajütőben dolgozták fel.³⁶ Sajátos hagyománya volt a faluban a ciroktermesztésnek és a ráépülő cirokseprű készítésnek.³⁷ Az uborkatermesztés az 1930-as években honosodott meg a községben. A Heves megyei Csányból ideköltözött uborkatermelők útmutatása alapján kezdték meg a helyiek az uborkatermelést, ami kezdetben a kertekben folyt, később

32. Frisnyák-Boros, 1986. 282–283.

33. Uo.

34. MNM. EA. 8479. Kresz, 1967.

35. Frisnyák-Boros, 1986. 285–286.

36. Növénytermelés. Községsoros adatok 1936–1962, 1976. I. köt. 233–235. ill. Kiss, 2001. 10.

37. MNM. EA. 8479.

áttértek a szántóföldi ültetvényekre is. A II. világháború alatt maguk a termelők piacoztak az uborkával Miskolcra. A háború után szerződéses felvásárlás révén értékesítették a termést.³⁸

Az uborka a szocializmus éveiben is jó kereseti kiegészítést biztosított a gazdálkodóknak. A könnyű, laza kötöttségű talajon a megye uborkaszükségletének több mint 30 %-át Hejőpapiából biztosították. Az 1960-as években az itt élők a kertekben virág helyett is uborkát termesztettek, ami gondos, szakszerű munka esetén jó áron volt eladható.³⁹

Jól jövedelmezett a papiaknak a dinnye (amit Miskolcon a Búza téri piacon értékesítettek) és a dohánytermesztés is. Hatalmas, fából és deszkából épített, jól szellőztethető dohánypajtában hosszú zsinégeken száradt a már letört és felfűzött dohány. A téli estéken sok munkát adott a családoknak, rokonoknak a megszáradt levelek simítása, osztályozása és bálázása. A dohányt Mezőkövesden vették át. A dohánytermesztők 400–800 négyszögölön gazdálkodtak. 1946-ban dohánytermesztéssel foglalkozott: Huszti Mihály, Dulházi Mihály, Hajdú Pál, Veres Dániel, Nyilas Dániel, ifj. Ludányi István, ifj. Illési Sándor, Széles Bertalan, Szendrei János, Veress Ferenc és Takács Ferenc.⁴⁰

A szőlőművelésnek igazi hagyománya soha nem volt a községben. Az éghajlati- és talajadottságok nem kedveztek termesztésének. Az 1900-as évek elején a Homok-dűlőt Gyulajtól nyugatra telepítették be ősi magyar szőlőfajtákkal. Szőlők voltak még az Emődi-hegyen, a Tehéntáncdűlőben és a kerti lugasokban is, de a leszüretelt szőlő, s a belőle készített bor egy-egy kimagasló évet leszámítva nem volt jelentős, azt házi szükségletekre fogyasztották. 1948-ban a szőlőterület nagysága nem érte el a 8 kat. holdat.⁴¹

Száradó cirok 1967-ben.
(MNM. F. 210634. Kresz Mária.)

38. HOM. NA. 1833. Bodgál, 1966.

39. ÉM. 1962. március 17. 2. p.

40. Kiss, 2001. 10. ill. B.-A.-Z. M. Lt. V. 159. 2. d. 631/1946.

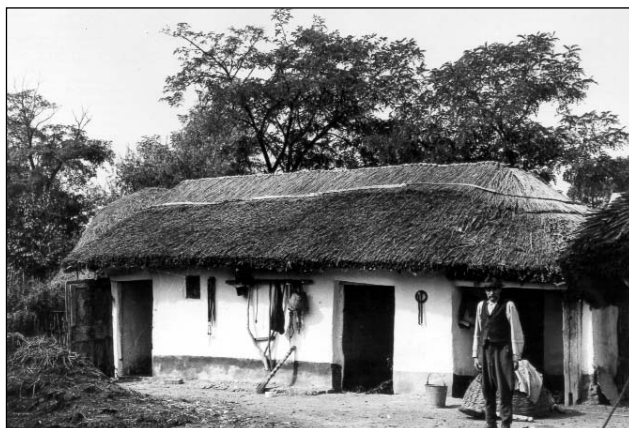
41. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 7. ill. B.-A.-Z. M. Lt. V. 159. 5. d. 98/1948.

Hejőpapi főbb növényeinek vetésterülete (év/hektár)⁴²

	1936	1937	1938	1948	1962
gabonafélék					
búza	378	380	417	178	387
rozs	144	151	135	196	13
őszi árpa	-	2	6	6	44
tavaszi árpa	157	219	139	196	267
zab	18	29	27	17	-
kukorica	152	158	163	267	339
hüvelyesek					
borsó	21	46	18	13	46
bab	-	-	1	1	10
lencse	59	20	23	6	-
ipari növények					
cukorrépa	3	2	4	33	-
dohány	1	4	5	13	6
napraforgó	29	121	51	232	29
olajlen	-	-	-	9	-
mák	-	1	-	-	n. a.
rostkender	-	-	1	3	-
egyéb	-	4	4	21	-
takarmánynövények					
lucerna	59	68	47	8	71
vöröshere	1	17	5	1	34
zabos bükköny	97	57	79	21	-
csalamádé, silókukorica	13	10	12	12	31
bíborhere	2	-	3	-	-
takarmányrépa	45	36	32	9	9
egyéb takarmánynövény	14	9	15	38	14
burgonya	39	41	29	46	n. a.
zöldségfélék					
zöldborsó	1	6	19	-	..
sárgadinnye	18	7	16	35	..
görögdinnye	42	7	21	46	..
egyéb zöldség	-	-	4	2	27
egyéb növény	1	-	-	1	-
tök	73	24	9	131	n. a.
seprűcirok	25	9	2	-	n. a.

42. Lásd a 36. lábjegyzetet.

A földek nagyobb részét lóvontató vasekével szántották. A faeke Papiban ismeretlen volt. Az 1920-as években jelentek meg a banki hitelre is vásárolható traktorok. Ezeket (5–6 ilyen volt a faluban) szántásra, vontatásra és cséplőgépek hajtására használták a gazdák.

Akmadoli György a kamrája előtt 1967-ben.
(MNM. F. 210584. Kresz Mária.)

Vizsolyi Kálmánnak a traktorok mellett volt egy igen ritka, önjáró, úgynevezett szántógép-gőzeke garnitúrája is.⁴³

A gabonafélék aratását a kis- és középbirtokosoknál az úgynevezett kepekések végezték kézi erővel, rendszerint kaszával. A nagyobb birtokosoknál már megjelentek az úgynevezett arató-, kéveköti gépek is, de a kézi aratás náluk is általános volt. A cséplést otthon, az udvarokon végezték cséplőgépek segítségével.⁴⁴

A község iga- és gépi ereje a XX. század közepén

év	lovas fogat	ökör fogat	tehén fogat	traktor	traktor-eke	lovas eke	vetőgép (lóerő)	cséplő gép
1938. I. 1.	108	18	4	3	3	120	24	4
1941. I. 1.	109	12	3	3	3	120	24	4
1944. I. 1.	106	8	2	2	2	120	24	4
1945. I. 1.	16	5	1	1	1	96	10	1

A gazdaságban kiegészítő szerepe volt – bár időnként nőtt a jelentősége – a gyümölcsstermesztésnek. A szilvából a papiak híresen finom szilvalekvárt főztek.

A szántóművelésre alkalmatlan szikes legelőkön változatlanul jelentős volt a pásztorkodás, elsősorban a szarvasmarha-, a ló- és a juhtenyésztés. A dél-borsodi rét- és legelőcsökkenés következtében ismét megnőtt

43. Kiss, 2001. 11–12.

44. Uo. ill. B.-A.-Z. M. Lt. V. 159. 1. d. 509/1945.

a tradicionális vándorpásztorokodás szerepe. A migráció egyrészt a hordalékkúp-síkság és az ártér között, másrészt a hordalékkúp síkság és a hegyvidéki tisztások, völgyek és kismencedék között alakult ki.⁴⁵

Hejőpapiban a nagyállattar-

tásban a szarvasmarha-tenyésztés volt a meghatározó. A jobban tejlő és nagyobb hústömeget adó piros-tarka fajok csak lassan terjedtek el. A magyarfajta állatok még a század közepén is meghatározó számban voltak jelen a községben. Az igaerő nagy részét a XX. század első felében

**Cséplés a Vizsolyi birtokon
az 1940-es években.**

(Fotó: Vizsolyi Kálmánné tulajdona.)

még a szarvasmarhák biztosították. A XX. század végére tartásuk teljesen visszaszorult. Nagy számban tenyésztettek a lakosok sertést is. A disznók között a fehér szőrű mangalica volt az uralkodó fajta. Ez a zsírsertés jól bírta a szabadban való tartást, éppen úgy, mint a messzebb lévő vidékre terelést. Nagyobb mennyiségben az 1930-as években tartották őket. Utóbb számuk visszaesett, de a házi sertéstartás ma is gyakori a faluban.

**Szüret id. Kiss Gyuláné udvarán
(Rákóczi u. 73.) 1967-ben.**

(MNM. F. 210565. Kresz Mária.)

45. Frisnyák-Boros, 1986. 284.

Szilvalekvár főzés az 1940-es években. A képen látható: Vizsolyi Bertalanné, ifj. Vizsolyi Kálmán, Dulházi Sándorné és Katona Sándorné.

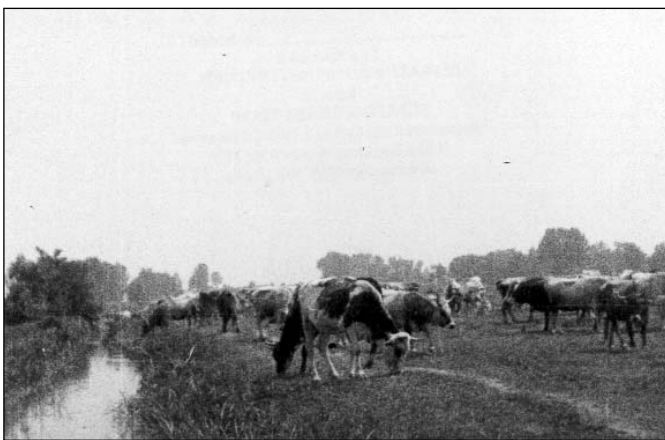
(Fotó: Vizsolyi Kálmánné tulajdona.)

A juhtartásban mutatkozó szélsőségeket jól példázza, hogy amíg 1911-ben mindösszesen 96 juh volt a faluban, addig 1942-ben 429, 1962-ben csak 25, 1966-ban pedig 404.

Kecske-, bivaly- és szamár-tartásról nem beszélhetünk. A baromfitartásban a tyúk és a kacsza tartása dominált. Néhány család időnként méhészkedéssel is foglalkozott.

A lóállomány meglehetősen vegyes képet mutat. A fajlovak tenyésztésére nemigen fordítottak gondot. Leginkább a magyarfajta volt az általánosan tartott ló. Feltűntek a hidegvérű lovak is, de tartásuk nem vált általánossá. A lótenyésztés, -tartás a XX. század második felében teljesen eljelentéktelenedett, a század végére gyakorlatilag megszűnt.

A XIX. század közepéhez képest a juhtartás fokozatosan visszaszorult. A legelők kicsinysége, a múlt századtól jelentkező juhtartás hasznának dekonjunktúrája és a helyi értékesítési lehetőségek hiánya az ágazatot egyre jobban sújtotta. A magyar racka fajtát, amelynek hosszú gyapja különösen alkalmas volt erős, tartós anyag szövésére, már a XX. század elején teljesen kiszorította a sokkal finomabb gyapjút adó, spanyol eredetű, rövid szőrű merinó juh.

Legelő csorda az 1930-as években.

(MNM. F. 206616. Györffy István.)

**Hejőpapi állatállománya és fajta megoszlása
a XX. században.⁴⁶**

állat-fajta	év/db							
	1895	1911	1935	1942	1962	1966	1972	1981
szarvasmarha	411	476	380	405	331	323	99	50
magyar	410	352	176	109
piros tarka, mokány (szim.)	1	78	36	145
borzderes	-	-	-	10
sertés	649	430	607	552	924	961	576	483
zsírfajta	..	430	560	47
hús fajta	..	-	47	76
ló	287	283	242	235	61	35	15	13
melegvérű	213	189
hidegvérű	29	46
juh	103	96	153	429	25	404	41	76
merino	..	96	152	429
egyéb	..	-	1	-
bivaly	-	-	-	4	-	-	-	..
szamár	1	-	1	1	-	-	-	..
kecske	-	-	11	29	2	..
méh családok	71	..	89	..	67	..	78	64
baromfi	3641	..	4069	9140
tyúk (gyöngyi)	3236	8605	10752	8129
liba	403	236	204	55
kacsa	419	275	219	630
pulyka	11	24	41	5
házi nyúl	33	..

A község lakóinak húsellátását a baromfi és a sertés biztosította. Még a legszegényebbek is hizlaltak disznót, a tehetősebbek többet is, nem csak saját szükségletre, hanem eladásra is. A hizott setéseket általában karácsony vagy húsvét előtt ölték le. A családtagok, rokonok, szomszédok, jó ismerősök egymást kölcsönösen meghívták az esti disznótorra. Helyi szokás volt, hogy a szegényebbek – ha a disznótort tartó családot

46. Mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtemény 1870–1970. Állattenyésztés. III. Községsoros adatok, 1972. 1–5. köt. 102. ill. Általános mezőgazdasági összeírás, 1972. 4. köt. 223., 5. köt. 115. és 281., 6. köt. 115. és 282., 7. köt. 224–225. ill. Mezőgazdasági összeírás, 1981. 180–181. és 304–305.

Szalmakazal a pince vagy csirkeöl tetején Akmadoli György udvarán 1967-ben.

(MNM. F. 210594. Kresz Mária.)

bárány, egyes nevezetes alkalomra (pl. lakodalom) a borjú is.⁴⁸

A községi legelő hajdan a mocsarak között, háts füves helyen volt, ahova az állatokat a Hejőn átgázolva hajtották ki. A növendék marhák gulyája tavasztól késő őszig kint tanyázott, fedél nélküli karámokban hált. A többi állat esténként hazajárt. Igaz volt ez a ménesre is, de a napközben dolgozó ígás lovakat éjjelre hajtották ki legelni a fiatalok, akik maguk is kint éjszakáztak. A lovak lábára béklyót tettek, nehogy elcsavarogjanak. Éjszaka pásztor-

Juhász a nyájjal 1967-ben.

(MNM. F. 210652. Kresz Mária.)

47. Kiss, 2001. 13.

48. Uo.

tüzek mutatták a legelő állatok helyét. Szigetről-szigetre folyt a legeltetés a hajnalcsillag feltűnéséig, amikor is hazavitték az igás lovakat.⁴⁹

A község legeltetési rendjét az 1908-ban elfogadott legelőrendtartás szabályozta.⁵⁰

A közlegelő határa volt: a Hejő-patak, a Miskolc–Mezőcsáti országút, a temető, a Kis tag-dűlő birtokai, a régi Hejő-patak gátja és a Gyulaj-dűlő szélső birtokai. Egy legeltetési joggal rendelkezett mindenki, akinek 8333/1000 kat. hold illetősége volt a közlegelőn. A legeltetési jog 1 db. számos jószág legelőre bocsátását jelentette. Számos állatnak tekintettek: 1 lovat vagy szarvasmarhát, 2 csikót vagy 1 éven aluli borjút, 4 sertést, 10 db. malacot, 8 db. juhot vagy kecskét, 16 db. bárányt vagy fél-évesnél fiatalabb gidát. A közlegelőre legfeljebb 405 db. számos marhát lehetett kihajtani. Minden jogosult köteles volt a legeltetési időszak kezdete előtt, legkésőbb április 25-éig a község elöljáróságának bejelenteni, hogy hány állatot fog a legelőre bocsátani. A legeltetési díj felét április 1-ig kellett befizetni. A legeltetési időszak május 1-től október 15-ig, sertések esetében május 1-től a következő év május 1-ig tartott. A legeltetési jogot bérbe lehetett adni, illetve akinek ilyen nem volt az egy évre 24 koronáért vehetett. Csikó után 12, disznó után 6 koronát kellett befizetni. Juhokat pénzért sem lehetett legeltetni. A közlegelő kicsinyisége miatt számos gazda arra kényszerült, hogy állatait más falvak határában legeltesse. 1947-ben a legeltetési társulatnak 240 kat. holdnyi legelője volt, amin összesen 410 állat legelt.⁵¹

A község állatállományát még a XX. században is számos járványos betegség tizedelte. Az utolsó nagy száj- és körömfájás 1965 áprilisában volt a faluban, amikor a teljes települést karantén alá helyezték, még a húsvéti úrvacsora-osztás is elmaradt a templom bezárása miatt.⁵²

A Hejő szabályozásáig jó kereseti forrás volt a lakosoknak a patakbeli halászat. Hálóval, varsával, szigonnyal, télen csikasszal a falu aprajagyja halászott, némelyek pusztá kézzel fogták a halakat, vagy állítottak csapdát a nádasok vízi szárnyasainak. A patak gazdag volt csíkokban, amit még az 1900-as évek elején is hordó számra szállítottak székereken Miskolcra, Mezőcsátra és Egerbe.⁵³

Meg kell még említeni a községben folytatott selyemhernyó-tenyésztést. Az országutat Mezőcsáttól Nyékládházáig kétoldalt, csaknem egy-

49. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 4.

50. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 829. 726/1908.

51. Uo. V. 159 4. d. 689/1947

52. Kiss, 2001. 29. ill SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 4.

53. HPH. Benke, 1956. 1.

mást érve eperfák szegélyezték, de a falun belül, a legtöbb portán is volt néhány eperfa, ami elengedhetetlen volt a selyemhernyó-tenyésztéshez.

A selyemhernyó-tenyésztés az „anyagellátáson” keresztül egészen a kész selyemgubók beadásáig központilag volt megszervezve. Aki vállalta a tenyésztést – főleg a szegényebb emberek, de hobbiból, vagy kereset kiegészítésként bárki– megkapta a központtól a kis, alig kölesnyi nagyságú sötét szürkés-kék petékből (tojásokból) kikelt kb. 1–1,5 cm hosszú hernyókat. Ezeket a kis, mozgékony és falánk állatkákat polcokra helyezve csak etetni és etetni kellett eperfalevéllal, és igen tisztán gondozni. Megfelelő nagyságúra megnöve és „meghízva” elkezdődött az úgynevezett „gubózás”. A kifejlett hernyók csodálatos technikával maguk köré szótták a finom, maguk termelte selyemszálakból a kb. besztercei szilva nagyságú és alakú selyemgubókat. Ezekből a gyárak azután még további technikák alkalmazása után készítették a szebbnél szebb és változatos hernyóselyem textíliákat, harisnyákat stb.⁵⁴

A település gazdaságtörténetéhez tartozott a községi kovácsműhely is, ami a falu végén állt egy nagy udvaron. A műhely a szocializmus idszakában a tsz-é lett.⁵⁵ Külön kovácsai voltak Vizsolyi Kálmánnak, akik közül Balogh Sándor, Muri és Szlovacsek neve maradt ránk.⁵⁶

A II. világháború után a földosztás a település mezőgazdasági jellegét erősítette, az önálló gazdák boldogulását, gazdasági gyarapodását nagyban gátolta a politikai akarat. A szocializmus irányelvei nem kedveztek az önálló gazdálkodásnak.

A termelőszövetkezetek és a gépállomás

A szocializmus alapjainak lerakása megkívánta a mezőgazdaság szövetkezetesítését. Még 1948 nyarán megkezdődött e téren a fordulat. A korábbi agrárpolitikai törekvésekkel – amelyek a kisgazdaságok támogatását célozták meg –, fokozatosan felhagyva, 1949 folyamán megindult a gyors ütemű szövetkezetesítés. Kezdetben elsősorban a földtelen vagy nagyon kevés földtulajdonú parasztok alakítottak szövetkezetet. Egy 1948. december 18-ai kormányrendelet a termelőszövetkezeti csoportok három típusának megalakítását tette lehetővé.

Az I. típusú vagy táblás termelőszövetkezeti csoportnál a szántást és a gépi vetést a vetésforgó alapján közösen végezték a tagok. Az intéző-

54. Kiss, 2001. 8.

55. HOM. NA. 1833. Bodgál, 1966.

56. Uo. NA. 1135. Bodgál, 1962.

bizottság állapította meg, hogy mely táblákat kell trágyázni és ahhoz az egyes tagoknak mennyi istállótrágyát kell rendelkezésre bocsátani. A műtrágyát közösen szerezték be. A további művelés ezután már egyénileg történt, az egyes táblákon belül (sorshúzással) olyan nagyságú területeket jelöltek ki, amennyi a jóváhagyott vetésterv alapján az egyes tagokat földterületük arányában megillette. A betakarított terménnyel mindenki maga rendelkezett, de a közös költségekhez a tagoknak földterületük arányában hozzá kellett járulniuk.

A II. típusú vagy átlagelosztású termelőszövetkezeti csoport a gazdálkodás formáját tekintve sokban hasonlított az I. típusú csoport működéséhez.

A lényeges különbségek: a cséplés mindenképpen közös szérűn történt, továbbá a földterület arányában viselték a közös költségeket és ennek megfelelően osztották a megtermelt terményeken is, de „oly módon, hogy minden tag az össztermelésből

A „kisbolt” 1962-ben.

(HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962.)

átlag szerint” részesedett. Ellentétben az I. típussal, itt már közös kockázat alapján, a szövetkezeti össztermelés átlaga szerint osztották szét a jövedelmet.

A III. típusú csoportnál az első két típussal szemben, ahol a kollektív gazdálkodás nem feltétlenül terjedt ki a tagok összes földterületére – másfél hold háztáji kivétellel –, a közös termelést az összes saját vagy bérelt földön végezték. A csoportba be kellett vinni az igavonó és a háztartási szükségletet meghaladó haszonállatokat, továbbá az értékesebb mezőgazdasági eszközöket (szekeret, vetőgépet, ekét, boronát stb.) is. A félreértések elkerülése végett egy 1951. évi földművelésügyi miniszteri rendelet pontosan meghatározta, hogy mi tekinthető a családi szükségletek kielégítésére szolgáló haszonállatnak. Ezek után a tsz-tag a háztájiban tarthatott egy tehenet, egy növendék marhát, öt juhot vagy kecskét, egy vagy két sertést, korlátlan számú baromfit, méhet és házinyulat. A bevitt vagyontárgyak értékének egy része az oszthatatlan szövetkezeti közös va-

gyonba került, míg a fennmaradó részt részletekben kifizették a tagoknak. Minden munkát közösen végeztek, amit munkaegységben mértek. A tiszta feleslegből a tagok túlnyomórészt végzett munkájuk arányában részesedtek, a bevitt föld csak a földjáradék fizetésénél játszott szerepet. (A földjáradék vagy a rendeletekben meghatározott kishaszonbérrel – holdanként 1–1,5 mázsa búzával – vagy a csoport közgyűlésének döntése szerint a tiszta jövedelem maximum 25 %-ával volt egyenértékű.)

A szövetkezeti mozgalom elődjének tekinthető Hangya Szövetkezet 1948-ban Földműves szövetkezetté alakult.⁵⁸ A szövetkezetnek a háború előtt egy szatócsboltja és egy alkalmazottja volt. 1961-ben már 2 üzlettel, 2 italbolttal, 1 húsbolttal, továbbá tojás- és baromfifelvásárló-, valamint Tüzép teleppel és 15 alkalmazottal rendelkezett. A szövetkezeti ügynevezett „kisbolt” 1961-ben épült jelentős társadalmi munkával.⁵⁹ A szövetkezetnek a szocializmus éveiben komoly szerepe volt a község lakosainak bolti áruval való ellátásában.

A faluban a termelőszövetkezet szervezését helyileg a megyei pártbizottság irányításával és felügyelete mellett a járási pártbizottság végezte. A munkába bevonták a helyi pártszervezeteket és a helyi előjáróságot is.⁶⁰

Az első mezőgazdasági szövetkezet, pontosabban termelőszövetkezeti csoport 1949 januárjában alakult meg 10 fővel. A csoport tagja volt: Dobos József (termelési és verseny felelős), Kristály Mihály, Kovács László, Mudella Máté, Nagy Lajosné, Berecz János, Tompa Imre, Balogh Sándor, Kiss István és Kopasz Imre. Az első elnök Zakos János miskolci lakos volt, aki a Kommunista Párt akaratából került ide. Zakost hamarosan Kristály Mihály váltotta fel az elnöki székben.⁶¹

A megyében a párt mintegy „etalon tsz-nek” tekintette a hejőpapi szövetkezetet. Gyakorta látogattak el szervezett paraszt csoportok a megyéből Hejőpapiba, hogy az itt látottakat, hallottakat otthon hasznosítsák.⁶² 1949-ben a megye 14 szövetkezeti csoportja közül a megyei versenyben a III. típusú Hejőpapi Petőfi Mg. Tsz. végzett az élen. (A 2. Kács, a 3. Mezőcsát volt.)⁶³

A megalakulás évében a tsz földterületének nagysága mindössze 160 kat. holdat tett ki. Állatállománya 2 db. ló és 2 db. szarvasmarha volt. A tsz központja a községtől 4 km-re, a Karola melletti Majorostanyán volt.⁶⁴

57. Honvári, 1997. 524–525.

58. B.-A.-Z. M. Lt. V. 159. 6. d. 230/1948.

59. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 34–35.

60. HPH. közlése.

61. ÉM. 1949. január 19. 2. p.

62. ÉM. 1949. szeptember 9. 5. p.

63. ÉM. 1949. július 30. 5. p.

64. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 35.

1949 nyarán a tanyát fehérre festették, környékét befásították, vályogból istállót építettek, ahol 16 tehén, 20 disznó és 11 malac került elhelyezésre. Induláskor a búzatermesztés helyett az állattenyésztésben látták a jövőt.⁶⁵ Kezdetben sok gonddal kellett megbirkózniuk a tagoknak. 1950-ben még gyomos volt a tsz földje, késett az aratás, s még ősszel is heverték búzakeresztek a tsz földjén.⁶⁶

1953-ban már 800 kat. holdja, 38 szarvasmarhája, 16 lova és 2 ökre volt a 67 tsz-tagnak. Nagy Imre miniszterelnöksége idejében többen kiléptek a szövetkezetből, s a tagok száma 32-re, míg a földterület 420 kat. holdra csökkent.⁶⁷ Ebben az időben kapta meg a tsz a Tóth Kálmán-féle házat – a mai öregek klubja – irodának és a Bándi portán lévő épületeket magtárnak.⁶⁸

1956-ban a forradalom idején sokan kiléptek a tsz-ből, de az nem oszlott fel, hanem Petőfi néven tovább működött, egészen 1973. december 31-ig.⁶⁹ 1957-ben új alapszabályt fogadott el a tagság, amihez a megyei sajtóban sokan hozzászóltak.⁷⁰ Ekkor 60 tagja volt a termelőszövetkezetnek, akik 600 kat. holdon gazdálkodtak. A saját erőből felállított 24 kalapácsos darálójuk még 1956-ban készült el.⁷¹

1958-ban vették meg az első traktort, építettek egy korszerű, 52 férőhelyes, villanyvilágítással ellátott tehénistállót és sertéstelepet létesítettek. 35 kat. holdon öntözéses kertészetet, 1959-ben szintén 35 kat. holdnyi területen új gyümölcsöst alakítottak ki. A tsz fő jövedelme azonban még mindig az állattenyésztésből származott.⁷² Az 1950–1960-as évek fordulóján öntözéses paprika kertészetet is létrehoztak, illetve borsótermesztésbe is belekezdtek, de foglalkoztak méhek tartásával is. 1962-ben 10 kat. holdnyi területen a szőlő közé uborkát ültettek. Az uborkát ekkor már a termelőszövetkezet vásárolta fel a helyi termelők-től és a háztájiban uborkát termelő tagoktól, 1961-ben összesen 1 400 mázsát. 1962-ben 40 kat. holdról 16 vagon uborkát vettek át. 1966-ban már 50 kat. holdon 50 vagon volt az uborkatermés.⁷³

1958-ban a községben egy másik tsz is létrejött, a „Béke” tsz, melynek főleg akkori kisgazdák voltak a tagjai, elnökük Vince Bertalan volt.

65. ÉM. 1949. június 9. 5. p.

66. ÉM. 1951. június 29. 1. p.

67. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 35.

68. HPH. közlése.

69. Uo.

70. ÉM. 1957. március 20. 3. p., március 21. 7. p., március 23. 3. p., április 11. 3. p., május 12. 5. p. és április 12. 3. p.

71. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 35–36.

72. Uo. ill. ÉM. 1959. január 21. 3. p.

73. Uo. ill. ÉM. 1962. március 17. 2. p. ill. 1967. B.-A.-Z. M. Lt. V. 159. február 25. 3. p.

A később elhíresült „Bornemissza” tsz 1961-ben egyesült a Petőfi Mg. Tsz-szel. Az egyesülés után Daragó Istvánt választották elnöknek. 1962-ben az egyesült tsz-nek 267 tagja és 1 700 kat. hold szántóföldje volt.⁷⁴ A taglétszám növekedésében szerepe volt a Kádár-korszak agitációjának.

Országos viszonylatban az 1950-es évek második felére a szövetkezetek jelentős része megszűnt vagy összezsugorodott. A szövetkezetek termelése másodlagos jelentőségűvé csökkent. (Kb. a bruttó termelési érték 20 %-át tették ki.) A magángazdaságok tulajdonosainak jövedelmei jelentősen meghaladták a szövetkezetben maradt parasztokét, annak ellenére, hogy a szövetkezetekben dolgozók jövedelmét az állam nagymértékben támogatta. Az agrárpolitika ekkor azt vallotta, hogy a szövetkezetek kiterjesztése nem időszerű, évtizedek alatt sikerülhet csak a mezőgazdaság kialakítása. Ebben hozott gyökeres változást egy KGST-határozat, melynek hatására és a környező európai szocialista országok mintájára nálunk is párthatározat született 1958 decemberében a szövetkezetesítésről. A határozat értelmében az átalakítást a mezőgazdasági termelés egyidejű növelésével kellett megoldani. A szövetkezetek szervezése során a nyomás, ráhatás minden lehetséges eszközt felhasználtak, erőszakot azonban csak elszórtan alkalmaztak. Elég volt az 1956 előtti időszakra emlékeztetni a többséget ahhoz, hogy megtörjön az ellenállás. Jelentős fejlesztéseket helyeztek kilátásba, ha a parasztok belépnek a szövetkezetbe. A korábbi tsz-szervezésekkel ellentétben most egyértelműen a termelési tapasztalattal rendelkező kis- és középparaszti gazdaságokra helyezték a súlyt, ezeket készítették belépésre, s a tekintélyesebb parasztok nyomában a többiek már könnyebben találtak maguknak helyet a szövetkezetekben. Így volt ez Hejőpapiiban is.

Az 1960-as évek végén a Petőfi tsz bevételének jelentős része a kifejlesztett melléküzemágakból származott. Ezek a következők voltak: kavicsbányászat, autószerelviz működtetése és rugógyártás a volt gépállomás területén.⁷⁵

Az évek során többször cserélődött a vezetés, helyi emberek váltakoztak kihelyezett káderokkal. Zabos János után elnökök voltak: Dulházi Mihály, Dobos József, Daragó István, Kóródi Gyula és Bakos Lajos. Hejőbábán az egyesülést (1973) követően Vida László, volt hejőbábai elnök lett a szövetkezet elnöke. Az egyesült szövetkezet neve Új Élet-re változott, székhelye Hejőpapi lett.⁷⁶

74. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 36. ill. HPH. közlése.

75. ÉM. 1967. július 4. 12. p.

76. HPH. közlése.

1976-tól a korábbi elnök nyugdíjba vonulása következtében az új elnök Ragályi József lett, aki jelenleg is elnöke a szövetkezetnek. Az egyesülést követően a szövetkezet mintegy 2 700 ha. területen gazdálkodott, s mintegy 300–400 db szarvasmarhát, 3 000 db sertést és 600–800 db tenyészjuhót tartott. Jelentős beruházásnak valósultak meg: 1975-ben megépült a szárítótelep, 1978–1981-es években a sertéstelep, 1981–1983-ban a szövöde, ezen kívül jelentős gépi beruházások is történtek. A mezőgazdasági termelés mellett az 1980-as években jelentős volt az alaptevékenységen kívüli tevékenység is. Kiemelkedő volt a kavicsbányászat és szállítás, a pamutipari tevékenység, melynek keretében fonás, csévelés és törés zajlott. Jelentős volt még az építőipari és lakatosipari szolgáltatás, volt kenyérsütő üzem, élelmiszer kiskereskedelem és vendéglátás. A foglalkoztatottak létszáma összességében meghaladta a 400 főt.

A rendszerváltás után a kiegészítő tevékenységek fokozatosan háttérbe szorultak, majd a megrendelések hiányában megszűntek. Az 1992. évi új szövetkezeti törvénynek megfelelően a szövetkezet átalakult, a vagyon nevesítve lett. A kárpótlási törvény előírásai szerint a földaljakok elkülönítésre kerültek, a szövetkezeti földtulajdon megszűnt, a földek visszakerültek magántulajdonokba. Az 1990-es évek második felében felgyorsult a földkivitel, 2000-ben

A tsz telep 2001-ben.

(Fotó: Kovács Zs.)

már csak mintegy 450 ha szántóterület volt a szövetkezet használatában. 2001-től a szövetkezet már nem folytat termelőtevékenységet, bérbeadással és mezőgazdasági szolgáltatással foglalkozik. A foglalkoztatottak létszáma 20–25 főre csökkent.

Az elmúlt évtizedekben a szövetkezet a falu meghatározó gazdasági szervezete, legnagyobb foglalkoztatója volt, de a társadalmi átalakulás nem kedvezett fennmaradásának.

Röviden szólnunk kell még a község 1948-ban létesített gépállomásáról.⁷⁷

Az állami gépállomások létesítését és a nagy erő- és munkagépek állami monopóliumát a szocializmus első évtizedeiben gazdasági és politikai megfontolások indokolták. A termelészövetkezeteket külön-külön nem tudták ellátni gépekkel a kollektivizálás időszakában, sőt egy ideig még azt követően sem, de a kollektív gazdaságok sem voltak anyagilag elég erősek ahhoz, hogy saját gépparkot létesítsenek. Gazdaságilag ezért az látszott indokoltnak, hogy centralizálják a traktorokat és a nagy munkagépeket, mivel ilyen körülmények között a gépek minél teljesebb kihasználása volt a vezető gazdasági szempont, éspedig állami tulajdonban lévő vállalatoknál, mert egyrészt a gépi munka ellenszolgáltatásáért az állam igen tetemes élelmiszerhez jutott – amire nagy szüksége volt –, másrészt az állam ilyen módon közvetlenül felügyelhetette és ellenőrizhette a közös gazdaságok tevékenységét.

A hejőpapi gépállomásnak kezdetben 23 dolgozója volt, akik vezetője bizonyos Ivicz elvtárs, a főgépész Derecskei Károly volt. A traktoristák között több nő is dolgozott. Az itt állomásozó erőgépek, traktorok nemcsak a község, hanem a szomszédos települések gazdáinak földjét is megművelték. A gépállomás sokáig a falu kultúrközpontja is volt.⁷⁸

1949-ben 8 000 kat. holdon végeztek talajművelési munkát. A legismertebb traktorista Krajcsik József, míg cséplőmunkás Hajdu Emil volt.⁷⁹

Az 1950–1960-as évek fordulóján a gépállomást átvette a Petőfi tsz. A gépállomás épületében alakították ki a tsz-központot, míg a műhelyekben 1967 júliusában hordrugó gyártásába kezdtek. A gépállomás gépei, szerszámai a tsz tulajdonába kerültek.⁸⁰

77.ÉM. 1949. február 13. 7. p.

78. Uo.

79.ÉM. 1949. szeptember 3. 5. p.

80.ÉM. 1967. július 4. 12. p.

